

Rapportage zelfevaluatie

LECTORAAT GEÏNTEGREERD NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER

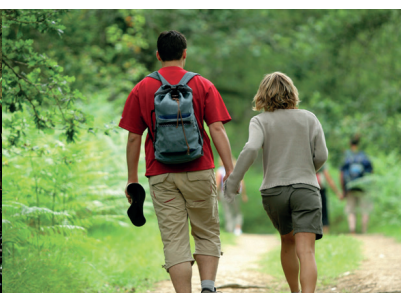
April 2013

Hogeschool

**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Zelfevaluatie van het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer

Evaluatieperiode 2010 - 2013

Ten behoeve van de beoordeling van de onderzoekskwaliteit van het
Lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer

Colofon

Rapportage Zelfevaluatie lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer
Hogeschool Van Hall Larenstein
Velp, Leeuwarden, Wageningen
In opdracht van het College van Bestuur van Hogeschool Van Hall Larenstein

April 2013

Auteurs: Ing. Larissa Appel
Dr.ir. Derk Jan Stobbelaar
Dr.ir. Martijn van der Heide
Dr. John Janssen

Vormgeving: Laura Hondshorst

Contact

Postadres: Postbus 9001
6880 GB Velp

Bezoekadres: Larensteinselaan 26a
6882 CT Velp

Telefoon: 026-3695536

E-mail: Derk-Jan.Stobbelaar@wur.nl

Website: [http://www.vanhall-larenstein.nl/Lectoraten/
Geïntegreerd_Natuur_en_landschapsbeheer.aspx](http://www.vanhall-larenstein.nl/Lectoraten/Geïntegreerd_Natuur_en_landschapsbeheer.aspx)

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Inleiding	9
1.1 Hogeschool Van Hall Larenstein	9
1.2 Aanleiding en huidige situatie lectoraat	10
1.3 Organisatie van het lectoraat en de inbedding binnen de organisatie	10
1.4 Doel en werkwijze zelfevaluatie	11
1.5 Leeswijzer	13
2. Input	15
2.1 Missie en visie	15
2.2 Mensen en middelen	16
2.3 Thema's	17
2.4 Samenwerkingsverbanden, netwerken en relaties	21
2.5 Processen en methoden	22
3. Output	25
3.1 Onderwijs en scholing	25
3.2 Beroepspraktijk en samenleving	27
3.3 Kennisontwikkeling	27
3.4 Belangrijkste opbrengsten	28
4. Kwaliteitszorg en evaluatie	31
4.1 Koppeling met Van Hall Larenstein kwaliteitszorg	31
4.2 Analyse interviews en reflectie lectoren	32
4.3 SWOT-analyse lectoraat	34
4.4 Kwaliteitszorg intern	34
4.5 Wetenschappelijke borging	35
5. Toekomstperspectief	37
5.1 Ambities voor 2013/2014	37
5.2 Lange termijn doelen	39
Bijlage 1 Organogram lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer	43
Bijlage 2 Onderliggende financiële specificaties van de cijfers 2011 en 2012	44
Bijlage 3 Kennisontwikkeling: projecten van het lectoraat	46
Bijlage 4 Kennisontwikkeling & -ontsluiting: publicatielijst lectoren 2011-2013	49
Bijlage 5 Kennisontsluiting: samenwerkende partners	53
Bijlage 6 Kennisontsluiting: lezingen vanuit het lectoraat, veldwerkdagen, kenniskringbijeenkomsten en interviews	54
Bijlage 7 Interviews met docenten, werkveld en studenten	57

Samenvatting

Hogeschool Van Hall Larenstein heeft vijftien lectoraten met negentien lectoren en twee ere-lectoren. Zij vormen een schakel tussen het onderwijs en het bedrijfsleven, overheid, onderzoeksinstituten en andere kennispartners. Het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer (GNL) wordt ingevuld door drie Groene Plus lectoren in deeltijd, elk gespecialiseerd in een ander aspect van natuur- en landschapsbeheer: milieu-econoom Martijn van der Heide, ecoleog John Janssen en sociaal wetenschapper Derk Jan Stobbelaar. Het lectoraat valt onder de functionele verantwoordelijkheid van opleidingsdirecteur Hans van Rooijen.

Behalve door de invulling met drie lectoren met een verschillende achtergrond, maakt ook de aansturing door een externe stuurgroep (met personen uit het werkveld) en de koppeling van lectoren aan hoogleraren dit lectoraat bijzonder (en kan mogelijk dienen als voorbeeld voor andere lectoraten van Van Hall Larenstein).

In dit rapport wordt de kwaliteit van het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer geëvalueerd aan de hand van de input en output van het lectoraat, een evaluatie van “gebruikers” van het lectoraat (docenten, studenten en vertegenwoordigers van het werkveld), met een reflectie van de lectoren daarop en een schets van het toekomstperspectief van het lectoraat.

De missie van het lectoraat ‘Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer’ is om de kennis, vaardigheden en competenties van kenniswerkers in het veld en afgestudeerden aan Van Hall Larenstein voor de opleiding Bos en Natuurbeheer beter te laten aansluiten bij de praktijk van het hedendaagse werkveld Natuur- en Landschapsbeheer. Onder geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer verstaat het lectoraat een beheer of ontwikkeling van natuur en landschap waarbij economische, ecologische, sociale en cultuurhistorische belangen samen worden gewogen, om te komen tot een duurzame bescherming, beleving en benutting van natuur en landschap. Door het combineren van sociale, ecologische en economische kennis is de terreinbeheerder van morgen beter toegerust om in te spelen op verschillende en soms tegengestelde wensen vanuit de maatschappij. Zo kan hij/zij kansen zien om natuur- en landschapswaarden te integreren in andere ruimtelijke functies, en het bestaande natuur- en landschapsbeheer koppelen aan andere wensen en belangen.

Belangrijke kennisthema’s bij een dergelijke delta benadering, ook wel vervat in het PPP (*People, Planet, Profit*) principe van duurzaamheid, zijn (1) ecosysteemdiensten en nieuwe verdienmodellen voor het behoud van de groene ruimte, (2) burgerparticipatie in natuur- en landschapsontwikkeling, (3) groen en gezondheid, (4) de relatie tussen cultuurhistorie en natuurwaarden, (5) optimalisering van natuurbeheer onder budgettaire randvoorwaarden, (6) het opbouwen en ontsluiten van grote databestanden over natuur (eco-informatica), en (7) ontwikkelingen in het internationale en nationale natuur- en landschapsbeleid.

De halfjaarlijkse bijeenkomsten met de stuurgroep en koppelhoogleraren vormt voor het lectoraat een belangrijk moment om de wetenschappelijke kwaliteit en relevantie van het lectoraat te toetsen, en om prioriteiten te stellen.

Het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer heeft de afgelopen 2,5 jaar vooral ingezet op (1) het realiseren van een vernieuwing van het curriculum van de opleiding Bos en Natuurbeheer, (2) professionalisering van docenten, (3) het opzetten en begeleiden van (langlopend) interdisciplinair toegepast onderzoek met docenten en studenten (kennisontwikkeling), en (4) het publiceren van resultaten, meningen en visies (kennisverspreiding).

Op het gebied van onderwijsontwikkeling is door het lectoraat een aantal ontwikkelingen doorgevoerd in de opleiding Bos en natuurbeheer. Zo is onder meer het 2^e-jaars thema “Landschapsontwikkelingsplan” omgevormd naar “Geïntegreerd Landschapsplan” en is een nieuwe minor “International Nature Entrepreneur” van start gegaan, waarin het geïntegreerd denken een rol krijgt in de context van het internationale natuurbeheer. Er komt vanaf september 2013 een nieuwe major die dieper in gaat op de sociale aspecten van natuur en landschap.

De professionalisering en competentieontwikkeling van docenten wordt opgepakt door het organiseren van veldwerkdagen. Daarnaast wordt samen met docenten geschreven aan publicaties, er worden cursussen op het gebied van ‘onderzoeks- en projectvaardigheden’ gegeven, en docenten doen kennis op via de congressen en lezingen die het lectoraat organiseert. In de kenniskring van het lectoraat zit een 15-tal docenten van de opleiding Bos en Natuurbeheer en de opleiding Land en Watermanagement bij Van Hall Larenstein. Daarnaast zijn er in totaal vier externe docenten betrokken vanuit Helicon opleidingen, CAH Almere en AOC-Oost.

Kennisontwikkeling loopt via langdurig toegepast onderzoek in samenwerking met Natuurmonumenten in Montferland en de Liemers, en de gemeente Rheden op de Veluweflank. Alle relevante betrokken partijen komen hier bijeen en leren van de samenwerking: er is sprake van een zogenaamd Lerend Netwerk. Daarnaast worden diverse casussen van geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer bestudeerd. Bij het toegepaste onderzoek wordt een door het lectoraat ontwikkeld theoretisch kader voor het integreren van belangen en kennis in gebiedsprocessen toegepast. Het toegepaste onderzoek van het lectoraat heeft een prominente rol gekregen bij de accreditatie van de opleiding in 2012.

De ontwikkelde kennis wordt voornamelijk via congressen, een website en publicaties verspreid. Er wordt verder gewerkt aan een boek ‘geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer’ (gepland voor 2014), waarin deze werkzaamheden van het lectoraat samenkomen en dat als leermiddel kan dienen voor betrokkenen in het hedendaagse natuur- en landschapsbeheer. Het thema natuur en economie wordt uitgewerkt in een leerboek ‘Ecologische Economie’ en in een aflevering uit de reeks “Vegetatiekundige Monografieën” over ecologie en economie (onder de titel ‘Natuur in de Uitverkoop?’).

Om het lectoraat te evalueren zijn in totaal zeven docenten, zeven studenten of alumni en vijf externe deskundigen uit het werkveld geïnterviewd. In hoofdlijnen zijn de sterke punten van het lectoraat de relevante en actuele thematiek, het uitgebreide netwerk dat de lectoren onderhouden, de actuele kennisuitwisseling tijdens congressen en veldwerkdagen, de korte lijnen van de lectoren met het onderwijs, het toegepaste onderzoek in samenwerking met het werkveld, en de verzorgde masterclass op het Ministerie van Economische Zaken. Als belangrijkste verbeterpunt wordt aangegeven dat het lectoraat zich meer zou moeten profileren naar het werkveld en naar studenten. Over het algemeen zijn alle gebruikers zeer tevreden over het lectoraat en zien zij volop kansen voor de toekomst van het lectoraat.

Het lectoraat wil, naar aanleiding van deze evaluatie, de komende jaren meer gaan doen aan de profilering, met name naar de studenten toe en naar het werkveld. Hierbij past ook een verbreding naar het internationale natuurbeheer.

Een lange termijnontwikkeling is de ambitie van Van Hall Larenstein om een Centre of Expertise (CoE) te starten. Van Hall Larenstein is in nauw overleg met overheid en werkveld zoekende naar de vorm waarin dit CoE gegoten kan worden en de specifieke invulling ervan, alles in samenhang met de te ontwikkelen Human Capital Agenda. Het lectoraat wil een rol spelen bij het opzetten en invullen van dit CoE.

1. Inleiding

Dit inleidende hoofdstuk beschrijft de aanleiding en doel van de zelfevaluatie. Alvorens hier dieper op in te gaan wordt eerst de omgeving geschetst waarbinnen het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer opereert (§ 1.1), de aanleiding en de huidige stand van zaken van het lectoraat (§ 1.2), en de organisatie en inbedding van het lectoraat (§ 1.3). Het uiteindelijke doel en de aanpak van de zelfevaluatie staat beschreven in § 1.4. Een leeswijzer (§ 1.5) sluit dit hoofdstuk af.

1.1 Hogeschool Van Hall Larenstein

Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL) is de grootste “groene” hogeschool van Nederland. Het opleidingsaanbod richt zich op natuur en omgeving, de gezondheid van mens en dier en verantwoord ondernemerschap met vestigingen in Leeuwarden, Wageningen en Velp. Hogeschool Van Hall Larenstein heeft vijftien lectoraten met negentien lectoren en twee ere-lectoren (namelijk dhr. G. Braks en dhr. W. Helmer). Zij vormen een schakel tussen het onderwijs en het bedrijfsleven, overheid, onderzoeksinstellingen en andere kennispartners. Door de lectoraten verbetert Van Hall Larenstein de kwaliteit van haar onderwijs, met name door kennis uit te wisselen met bedrijven, instellingen en het werkveld in de vorm van meer toegepast praktijkonderzoek voor studenten.

Het onderzoeksbeleid bij Van Hall Larenstein is in 2013 opnieuw vormgegeven. Het onderzoeksbeleid 2013 – 2016 zet daarbij in op de volgende speerpunten:

1. Kennisontwikkeling: verbinding met onderzoek
2. Onderwijsontwikkeling: professionalisering van docenten
3. Kenniscirculatie: verbinding onderwijs, praktijk en samenleving
4. Kwaliteitszorg praktijkgericht onderzoek
5. Organisatie, aansturing en inbedding

Deze elementen zijn voor Van Hall Larenstein belangrijke indicatoren voor het functioneren van een lectoraat.

1.2 Aanleiding en huidige situatie lectoraat

Sinds 1 juni 2010 heeft Van Hall Larenstein het Groene Plus lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer (GNL), dat gekoppeld is aan de opleiding Bos en Natuurbeheer. Het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer, met een looptijd van vier jaar, zet in op een bredere visie op natuurbeheer, waarbij de ecologische waarden van natuur samenhangen met de geschiedenis en het gebruik van het landschap en met de economische mogelijkheden voor het behoud, beheer en ontwikkeling ervan. Om deze brede visie te bereiken zijn drie Groene Plus lectoren in deeltijd benoemd, elk gespecialiseerd in een ander aspect van natuur- en landschapsbeheer: milieu-econoom Martijn van der Heide, ecooloog John Janssen en sociaal wetenschapper Derk Jan Stobbelaar. Het lectoraat valt onder de functionele verantwoordelijkheid van opleidingsdirecteur Hans van Rooijen.

De aanleiding voor het instellen van het lectoraat zijn gesignaleerde ontwikkelingen in het werkveld van natuur- en landschapsbeheer. In een klein land als Nederland moet door ruimtegebrek voortdurend afwegingen worden gemaakt tussen natuur en landschap en andere functies, zoals infrastructuur, huisvesting, landbouw en bedrijventerreinen. Het hedendaagse natuurbeheer vereist daardoor een breder blikveld dan louter een ecologisch, omdat ook kosten-baten, maatschappelijk draagvlak en belangen van anderen een rol spelen in de afwegingen die worden gemaakt. Op initiatief van prof. dr. J. van Groenendaal (Gegevensautoriteit Natuur) is er daarom nagedacht over de oprichting van een lectoraat die deze brede blik als basis heeft, en waarin invulling wordt gegeven aan de natuurbeheerder van de toekomst. Dit heeft uiteindelijk geleid tot een concrete lectoraataanvraag in 2009, die is gehonoreerd door het voormalige ministerie van LNV.

Gegeven bovenbeschreven ontwikkelingen in het groene domein is de onderzoeksvraag van het lectoraat, zoals geformuleerd in de 'Groene Plus' Lectoraanvraag (2009): "Hoe is geïntegreerde transdisciplinaire landschapskennis in te bouwen in het curriculum van de opleiding Bos en Natuurbeheer?" Teneinde deze vraag beantwoord te krijgen:

- wordt gedegen onderzoek gedaan naar een geïntegreerde natuur en landschapsbeheer in ons land;
- vindt kennisdoorstroming plaats vanuit de universiteit naar hogeschool en praktijk; en
- is er nauwe samenwerking met het werkveld om – gezien de huidige veranderingen in het natuurbeleid – de juiste vragen omtrent het 'nieuwe' natuurbeheer te stellen.

Het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer heeft de afgelopen 2,5 jaar ingezet op:

- het realiseren van een vernieuwing van het curriculum van de opleiding Bos en Natuurbeheer,
- professionalisering van docenten,
- het opzetten en begeleiden van (langlopend) van praktijkonderzoek voor studenten,
- het (tussentijds) publiceren van resultaten, meningen en visies,
- het aangaan van samenwerkingsverbanden met het werkveld, en
- het organiseren van congressen.

1.3 Organisatie van het lectoraat en de inbedding binnen de organisatie

Het lectoraat Geïntegreerd Natuur en Landschapsbeheer is gekoppeld aan de opleiding Bos en Natuurbeheer gesitueerd in Velp. Deze opleiding kent vijf majors: (i) Tropical Forestry, (ii) Bosbouw - Urban Forestry, (iii) Natuur en landschapstechniek, (iv) International Timber Trade, en (v) Vastgoed en grondtransacties. Het lectoraat wil 'geïntegreerd natuur- en land-

schapsbeheer' realiseren tot een basisonderdeel van ieder leerjaar van de studie Bos en Natuurbeheer, los van de verschillende majors. Wel vindt het lectoraat de meeste aansluiting bij de studenten en projecten van de voltijd en deeltijd major Natuur en Landschapstechniek. Daarnaast wordt samengewerkt met de minors Mens en Natuur (wordt op korte termijn een major), International Nature Entrepreneur, en Ecohydrologie.

De lectoren GNL worden functioneel aangestuurd door de opleidingsdirecteur van de opleiding waaraan het lectoraat primair verbonden is. Zij voeren hun functionerings- en beoordelingsgesprek met de CvB van hogeschool Van Hall Larenstein. De opleidingsdirecteur is hierbij de informant. De lectoren betrekken de docenten bij onderzoeksactiviteiten en -projecten. Tevens hebben de lectoren ervoor gekozen om eigen onderzoekers in te schakelen en hebben zij een lectorassistent tot hun beschikking. De lectoren hebben naast hun 0,2 fte als lector een variërende rol in de onderwijsuitvoering.

Derk Jan Stobbelaar is naast lector voor 0,8 fte docent aan de opleiding Bos en Natuurbeheer. Martijn van der Heide heeft naast het lectoraat een contract voor 0,2 fte als docent en 0,6 fte bij het LEI Wageningen UR. John Janssen heeft een beperkte onderwijsuitvoerende rol, en wordt gevraagd voor gastcolleges en als beoordelaar en begeleider bij verschillende projecten. Daarnaast heeft hij voor 0,6 fte een contract bij Alterra Wageningen UR.

In het lectoraat GNL werken zodoende drie deeltijd-lectoren met een verschillende achtergrond samen. Daarnaast is het bijzonder dat het lectoraat een stuurgroep heeft, met mensen uit het werkveld, en dat iedere lector verbonden is aan een zogenaamde koppelhoogleraar, waardoor er nauw contact is met de wetenschapswereld in elk van de drie disciplines. Deze hoogleraren (Theo Spek en Dirk Strijker (Rijksuniversiteit Groningen) en Joop Schaminée (Radboud Universiteit Nijmegen en Wageningen Universiteit) borgen de kwaliteit van de kennis en het onderzoek. De stuurgroep (voor een overzicht van de leden, zie bijlage 1) peilt minstens twee keer per jaar wat de voortgang en richting van het lectoraat is. Zij borgt de kwaliteit van het proces en de inhoud, en legt verbanden met de rest van het onderwijs en werkveld. Er is hierdoor intern een stuk kwaliteitszorg ingebouwd.

De lectoren borgen de integratie van kennis in het werkveld door toepassing in (langlopende) projecten. Voor de samenwerkingsprojecten met Natuurmonumenten in de regio is hiertoe tevens een aparte klankbordgroep ingesteld. Tenslotte heeft het lectoraat een kenniskring, bestaande uit docenten van de opleiding, andere Van Hall Larenstein-opleidingen en andere HBO- en MBO-onderwijsinstellingen (Christelijke Agrarische Hogeschool, Helicon Velp, AOC Oost). De kenniskring draagt zorg voor de doorwerking van de ontwikkelde kennis in het onderwijs. Tijdens veldwerkdagen worden ook mensen uit het werkveld bij de kenniskring uitgenodigd. Door de lectoren wordt aan de kenniskring feedback gevraagd over genomen en gewenste stappen binnen het lectoraat.

Voor een organogram van het lectoraat, zie bijlage 1.

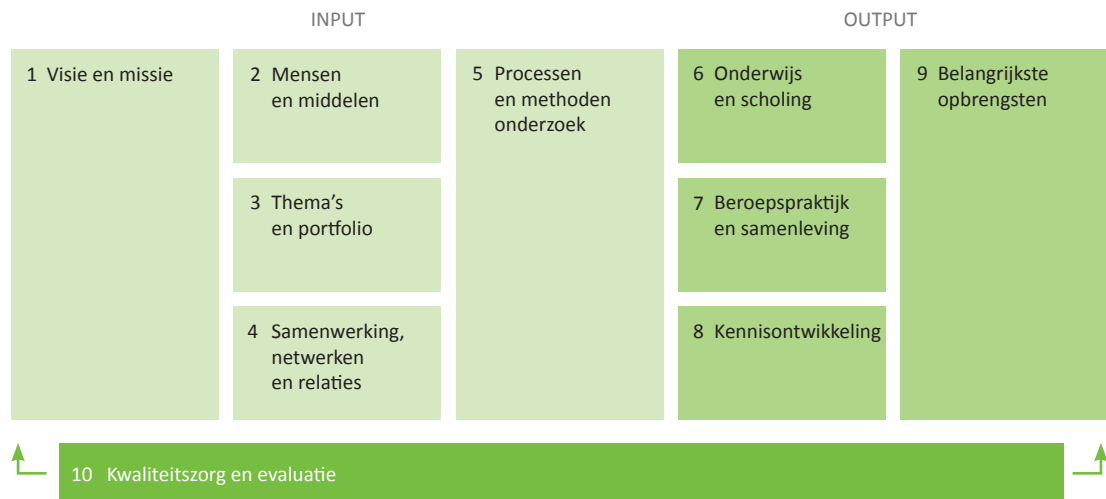
1.4 Doel en werkwijze zelfevaluatie

Het doel van dit rapport is om de kwaliteit van het lectoraat Geïntegreerd Natuur en Landschapsbeheer te evalueren. In het Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek 2009-2015 is vastgelegd dat elke hogeschool zorg draagt voor een intern kwaliteitszorgbeleid dat in ieder geval elke zes jaar leidt tot evaluatie van zelf te kiezen lectoraten. De beoordeling van de gekozen eenheid vindt plaats door een commissie bestaande uit onafhankelijke deskundigen. De samenstelling is representatief voor de beroepspraktijk, onderwijs, onderzoek en kennis

en samenleving. De beoordeling van de commissie vindt plaats op basis van een zelfevaluatie van het lectoraat. Deze rapportage dient als genoemde zelfevaluatie van het lectoraat.

In dit Brancheprotocol is verder vastgelegd dat via een zelfevaluatie, startend vanuit het zelfbeeld en de missie, gekeken wordt naar strategie, beleid en resultaten over de te evalueren periode. Dit mondt uit in een reflectie op de prestaties en de te realiseren doelstellingen en missie.

Als basis voor zelfevaluaties heeft Van Hall Larenstein gekozen voor het gebruik van een beheermodel geïnspireerd op modellen van de *European Foundation for Quality Management* (zie Figuur 1).

Figuur 1 Beheermodel Van Hall Larenstein

Met de audit wordt (voor de commissie) tenminste inzicht gegeven in de volgende vijf vragen, waaraan Van Hall Larenstein een zesde vraag heeft toegevoegd:

- Is er (v.w.b. het lectoraat) voldoende relevante productiviteit, impact, waardering en erkenning op het gebied van:
 - kennisontwikkeling binnen het onderzoeksdomein
 - valorisatie naar beroepspraktijk en maatschappij
 - de betekenis voor onderwijs (aan studenten) en scholing (van docenten)
- Vindt een en ander plaats vanuit een relevante en uitdagende missie en een helder onderzoeksprofiel?
- Worden de missie en het onderzoeksprofiel geborgd door het portfolio en de wijze waarop het lectoraat is georganiseerd?
- Is de inzet van mensen en middelen daarbij toereikend in kwalitatief en kwantitatief opzicht?
- Zijn de interne en externe samenwerkingsverbanden, netwerken en relaties daarbij voldoende relevant, intensief en duurzaam?
- Het lectoraat heeft de ambitie trekker te worden van het te ontwikkelen CoE Natuur en Landschap. Wat zijn de adviezen van de commissie inzake de plannen voor de toekomst?

1.5 Leeswijzer

Deze rapportage is opgebouwd volgens het hierboven genoemde beheermodel (zie Figuur 1). In hoofdstuk 2 worden aspecten aangaande de input besproken, zoals de visie en missie, mensen en middelen, samenwerkingsverbanden en processen. In hoofdstuk 3 worden de aspecten aangaande de output besproken, zoals onderwijs en scholing, beroepspraktijk, samenleving, kennisontwikkeling en resultaten. In hoofdstuk 4 staat de evaluatie van het lectoraat centraal waarbij onder andere de kwaliteitszorg, de analyses van interviews met stakeholders, de reflectie van de drie lectoren en een SWOT analyse aan bod komen. Hoofdstuk 5 gaat over de toekomstperspectieven van het lectoraat.

2. Input

Het theoretische model van de European Foundation for Quality Management is gebaseerd op negen criteria. Vijf van deze zijn zogenaamde “enablers” of inputcriteria, namelijk: (i) visie en missie; (ii) mensen en middelen; (iii) thema’s en portfolio; (iv) samenwerking, netwerken en relaties; en (v) processen en methoden onderzoek. De enablers beslaan wat een organisatie doet en hoe de organisatie dit doet. De vijf enablers van het lectoraat GNL worden in dit hoofdstuk beschreven. Vier andere criteria zijn “resultaten” of outputcriteria; deze komen in hoofdstuk 3 aan bod.

2.1 Missie en visie

De missie van het lectoraat GNL is *“om de kennis, vaardigheden en competenties van afgestudeerden aan Van Hall Larenstein voor de opleiding Bos en Natuurbeheer beter te laten aansluiten bij de praktijk van het hedendaagse werkveld Natuur- en Landschapsbeheer.”*

Dit gebeurt door geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer een basisonderdeel te maken van ieder leerjaar van de opleiding en door continue aandacht te hebben voor nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij en de doorvertaling ervan in het onderwijs.

Onder geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer verstaat het lectoraat een maatschappelijk proces waarbij economische, ecologische, sociale, cultuurhistorische en andere kennis en belangen worden geïntegreerd om te komen tot een duurzame bescherming, beleving en benutting van natuur en landschap.

In de visie van het lectoraat wordt er in 2015-2020 in ieder leerjaar van de studie Bos en Natuurbeheer minimaal in een van de vier lesperiodes op een geïntegreerde manier aandacht besteed aan natuur- en landschapsbeheer, waarbij gewerkt wordt met kennis die mede door het lectoraat wordt aangedragen en ontwikkeld. Op Van Hall Larenstein gaat daardoor de mogelijkheid ontstaan om (binnen meerdere majors) af te studeren met een profiel ‘geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer’. Er loopt een aantal langdurige onderzoeksprojecten op het gebied van geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer, waarin studenten en docenten, mensen uit het werkveld en kennisinstituten en wetenschappelijk onderwijs samenwerken in een ‘lerend netwerk’.¹ Over dit onderzoek wordt met enige regelmaat

¹ Met een ‘lerend netwerk’ wordt ‘leeromgeving’ bedoeld waarin het werkveld in reële praktijksituatie, samen met maatschappelijke betrokkenen (onderwijs, collega’s en onderzoek) werkt aan de opbouw van kennis en vaardigheden omtrent natuur- en landschapsbeheer. Een lerend netwerk, met andere woorden, is een plek waar participanten van elkaar leren, en waar ze collectief leren. Ieder binnen dit netwerk werkt vanuit zijn of haar eigen belang, en vanuit zijn of haar eigen expertise.

gepubliceerd. Tevens worden er post-initiële cursussen verzorgd (bijvoorbeeld de Master-class in april 2013) om de ontwikkelde kennis en vaardigheden ook in het werkveld te laten landen. Ontwikkelde kennis vanuit de wetenschappelijk wereld (universiteiten) stroomt via de hogeschool en haar afstudeerders door naar het werkveld.

Dit lectoraat sluit goed aan bij de missie van Van Hall Larenstein (“geïntegreerd werken aan een groene leefomgeving...(etc)”) en de ambitie van Van Hall Larenstein om op de locatie Velp een kennislandgoed op het gebied van Natuur en Landschap te worden. Het kennislandgoed is een middel om dit element van de missie van Van Hall Larenstein ‘future-proof’ uit te werken en proactief in te spelen op ontwikkelingen in de maatschappij.

2.2 Mensen en middelen

Mensen

De personele inzet die in de lectoraatsprojecten wordt gerealiseerd vindt, naast de lectoren, plaats door docenten en onderwijsassistenten, meestal gekoppeld aan hun majoren en minoren. Voor een aantal onderdelen is financiering aangewend om specifieke externe onderzoekers aan te trekken, respectievelijk van Bureau Verder (Utrecht), Studio voor Leesaar Landschap (Wageningen) en Alterra (Wageningen).

In de kenniskring zit een 15-tal docenten van de opleiding Bos en Natuurbeheer en de opleiding Land en Watermanagement bij Van Hall Larenstein. Daarnaast zijn er in totaal 4 externe docenten betrokken vanuit Helicon opleidingen, CAH Almere en AOC-Oost. Hieronder staat een overzicht met de inzet van medewerkers binnen het lectoraat.

Naam	Opleiding	Inzet voor lectoraat (uren)	Titel
Freek Rensen	BNB	275 uur	Ir.
Ad Olsthoorn	BNB	50 uur	PhD.
Anneke Zemelink	BNB	60 uur	Ir.
Gilbert Leistra	BNB	50 uur	Ir.
Marius Christiaans	BNB	50 uur	Drs.
Hedwig van Loon	BNB	115 uur	Drs.
Giel Bongers	BNB	160 uur	Drs.
Judith Santegeerts	BNB	160 uur	Bsc.
Daan van der Linde	BNB	100 uur	Ir.
Jan Jacob Dubbelhuis	BNB	100 uur	Ir.
Jaap de Vletter	BNB	20 uur	Ir.
John Raggers	BNB	20 uur	Ir.
Judith Jobse	BNB	100 uur	PhD.
Mia Corbeek	LWM	100 uur	Ing.
Dan Assendorp	LWM	100 uur	PhD.
Cor van Wijk	Helicon	483 uur	Ing.
Wietske van Dijk	CAH Almere	483 uur	Ir.
Nico Vreeken en Dick van der Neut	AOC-Oost	483 uur	Ing.

Tabel 1 Overzicht van de kenniskring

Middelen

In tabel 2 is aangegeven welk budget jaarlijks beschikbaar kwam uit de verschillende bronnen, gedurende de verslagperiode. Deze cijfers zijn niet cumulatief, maar per jaar. Bijlage 2 geeft de onderliggende specificaties van de cijfers 2011 en 2012 weer, die in de tabel zijn opgenomen. In tabel 3 zijn de resultaten weergegeven, gesplitst naar verschillende kostensoorten. De 2^e geldstroom komt grotendeels binnen in de vorm van een aanvraag voor een Groene Plus lectoraat bij het Ministerie van Economische Zaken. Aanvullende financiering vindt plaats door het Prins Bernard Cultuurfonds (via de Stichting Bijzondere Leerstoelen in het Natuurbeheer), de Rijksuniversiteit Groningen en de Gegevensautoriteit Natuur. Onder de 3^e geldstroom vallen inkomsten uit congressen. De directie van Bos en Natuurbeheer staat garant voor de ontbrekende financiering. De koppelhoogleraren en de leden van de stuurgroep worden betaald vanuit hun eigen universiteiten.

	2010*	2011	2012
1 ^e geldstroom	0	0	0
2 ^e geldstroom (incl. eigen bijdrage)	114	228	553
3 ^e geldstroom	0	1	2
Totaal	114	229	555

Tabel 2 Budget (x € 1000), voor het lectoraat beschikbaar per jaar en herleidbaar naar de belangrijkste geldstromen.

* Voor 2010 betreft het een schatting. Vanaf januari 2011 is de inrichting van de financiële administratie gewijzigd en zijn de gegevens 1 op 1 te herleiden.

	2010	2011	2012
Omzet (incl. eigen bijdrage)	114	229	555
Loonkosten	72	144	373
Overige kosten	39	79	63
Specifieke kosten	3	6	119
Resultaat	0	0	0

Tabel 3 Resultaten (x € 1000), voor het lectoraat per jaar en herleidbaar naar de belangrijkste kostenposten.

2.3 Thema's

Het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer heeft in de afgelopen 2,5 jaar gewerkt aan diverse thema's die verscheidene producten hebben opgeleverd. In deze paragraaf staan deze thema's beschreven en is in beeld gebracht welke projecten zijn uitgevoerd.

Het lectoraat streeft naar een delta benadering, waarin culturele, ecologische en economische (alpha + beta + gamma = delta) belangen samenkomen, ook wel vervat in het PPP (People, Planet, Profit) principe van duurzaamheid. Natuur en landschap vormen de groene ruimte waarin diverse activiteiten zich afspelen, maar die tevens een herkenbare identiteit bezit waarmee mensen zich identificeren, waarvan ze genieten en waarvoor ze willen opkomen, omdat ze er in leven of ondernemen.

Belangrijke kennisthema's die daarbij horen, en die de afgelopen jaren in het lectoraat centraal hebben gestaan, zijn:

1. Ecosysteemdiensten en nieuwe verdienmodellen voor het behoud van de groene ruimte;
2. Burgerparticipatie in natuur- en landschapontwikkeling;
3. Groen en gezondheid;
4. De invloed van cultuurhistorie op natuurwaarden;
5. Optimalisering van natuurbeheer onder budgettaire randvoorwaarden;
6. Het opbouwen en ontsluiten van grote databestanden over natuur(eco-informatica);
7. Ontwikkelingen in het internationale en nationale natuur- en landschapsbeleid.

Per thema volgt een korte toelichting.

1. Ecosysteemdiensten en nieuwe verdienmodellen voor het behoud van de groene ruimte

De veranderende visie van de Rijksoverheid op het natuurbeleid heeft ertoe geleid dat subsidies als instrument minder dominant zijn geworden in het natuurbeheer. De daaruit voortvloeiende opgave is om meer private investeringen in natuur te stimuleren. Samen met de overdracht van de uitvoering van het natuurbeleid aan de provincies en meer nadruk op particulier natuurbeheer, leidt dit tot een toenemend belang van een goede verbinding met de samenleving en maatschappelijke partners. De aandacht voor natuur verschuift van publiek naar privaat. In deze meerjarige transitie naar 'natuur op eigen benen' zal meer aandacht zijn voor investeren in plaats van subsidiëren en wordt eerder bottom-up dan top-down gedacht. Natuurbeheer krijgt hierdoor nieuwe impulsen, doordat natuur niet alleen wordt gewaardeerd om de intrinsieke waarde, maar ook wordt benaderd vanwege de diverse functionele waarden (natuur als kapitaalgoed). Momenteel worden her en der al innovatieve financieringsconcepten voor natuur bedacht en uitgetoetst, door ontwikkeling en beheer van groen te koppelen aan andere, meer renderende functies (zoals natuurbegraafplaatsen, zorg, sport en recreatie). Het lectoraat speelt hierop in en heeft studenten begeleid die voor het samenwerkingsverband 'Groene Vallei' hebben onderzocht welke initiatieven er in de gemeente Rheden ontplooid kunnen worden om het groen van de gemeente Rheden economisch beter te benutten, opdat er klinkende munt uit geslagen kan worden. Dit heeft onder meer geleid tot een publicatie van de studenten in het vakblad 'De Levende Natuur' (zie bijlage 4). Daarnaast wordt in het langlopende onderzoek in Montferland uitgezocht hoe ondernemers kunnen samenwerken met Natuurmonumenten met het oog op alternatieve inkomsten voor natuur- en landschapsbeheer. Een voorbeeld is het vermarkten van het graan van de akkers van Natuurmonumenten tot een streekproduct.

2. Burgerparticipatie in natuur- en landschapontwikkeling

Het beleid op gebied van natuur- en landschap is de laatste jaren steeds meer op het bord van de provincies en gemeentes terecht gekomen. Het is daarmee dichterbij de streek, en dichterbij de burgers gekomen. Gebiedsprocessen zullen daarom steeds meer een bottom-up approach gaan krijgen, waarbij draagvlak voorop staat. Aansluiting van het lectoraat bij gebiedsprocessen ligt voor de hand. Er is sprake van *Governance* in plaats van *Government*. Dit thema heeft zich binnen het lectoraat onder meer vertaald in het boek 'Bewoners maken het Groen' (van Derk Jan Stobbelaar) en het project 'De Liemers' (gemeenten Duiven, Zevenaar en Westervoort). In dit onderzoeksproject (major Natuur en landschapstechniek) staat de samenwerking centraal tussen de Vereniging Natuurmonumenten en andere partijen met als doel de ontwikkeling van nieuwe netwerken voor natuur en natuurbeleving. Natuurmonumenten heeft geen gronden in de Liemers, waardoor dit een ideaal gebied is om deze nieuwe rol van Natuurmonumenten te verkennen. Binnen het project is onder meer het idee van de 'superliemers' uitge-

werkt. De 'superliemers' is een set kaarten waarop de natuurlijke en culturele parels van de Liemers getoond worden. Maatschappelijke organisaties leveren tekst en beeld, de supermarkten verspreiden de kaartjes. Tevens is er een rapport en film beschikbaar van dit project. Natuurmonumenten speelt een coördinerende rol. Met dit enthousiast ontvangen idee willen de groene organisaties de mensen van de Liemers laten zien hoe mooi het gebied is. Op woensdag 30 januari 2013 heeft dagblad *Trouw* volop aandacht aan dit project besteed met een twee-pagina groot artikel. Ook in een aantal andere casussen van geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer die vanuit het lectoraat zijn bestudeerd, bijv. het project Ruimte voor de Rivier bij Deventer, spelen proactieve burgers een grote rol.

3. Groen en gezondheid

Waar natuurbeheer voor grote uitdagingen staat vanwege het schrappen van overheidssubsidie op natuurbeheer, daar ziet de gezondheidszorg zich geconfronteerd met steeds verder stijgende kosten. De verwachting is dat de kosten voor de gezondheidszorg de komende jaren alleen maar verder zullen gaan stijgen, onder andere door toenemende vergrijzing van de bevolking. Mede door deze ontwikkelingen wordt er in de afgelopen 10 jaar, maar met name de laatste 5 jaar, steeds meer aandacht geschonken aan de helende werking die natuur kan hebben op de gezondheid. Die aandacht uit zich in een toenemend aantal interventies op het raakvlak van natuur en gezondheid en een toenemend aantal wetenschappelijke publicaties over de relatie tussen natuur en gezondheid. Hoewel al lang bekend is dat natuur een positieve invloed kan hebben op de gezondheid van mensen, wordt de natuur toch nog weinig bewust ingezet ter verbetering van de gezondheid van mensen. Dit komt onder andere doordat we niet precies weten hoe natuur optimaal kan worden ingezet ten gunste van de gezondheid van mensen. We weten niet welk soort natuur het best ingezet kan worden voor de gezondheid van mensen, en ook weten we niet welke patiënten het meest baat hebben bij contact met natuur. Teneinde deze en andere vragen omtrent de relatie tussen groen en gezondheid te adresseren, streeft het lectoraat ernaar om het thema natuur en gezondheid een centralere rol te geven in het werkveld van natuur- en landschapsbeheer. Dit doet ze door onder meer door een kennisonwikkeling, waartoe het lectoraat in november 2011 een veldwerkdag voor docenten heeft georganiseerd waarbij de 'groene' zorginstelling 'De Toonladder' in Almere is bezocht. Ook wordt meegewerkt aan de omvorming van de minor 'Mens en Natuur' naar een major waarin naast aandacht voor de zorg ook een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor de relatie jeugd en natuur, onder meer o.m. vanuit de sociaal-pedagogische hoek.

4. De invloed van cultuurhistorie op natuurwaarden

Evenals natuurlijke waarden zijn ook cultuurhistorische waarden van het landschap onlosmakelijk verbonden met de beleving ervan. Of, om nog een stapje verder te gaan, het begrip 'landschap' is uitermate tijd- en cultuurgebonden. Het maakt dat landschapsbeheer nauwelijks meer mogelijk is zonder de waarnemer, de mens, in het onderzoek te betrekken. Dit is voor het lectoraat interessant, want binnen bottom-up planprocessen is het mogelijk natuur en landschapskwaliteit te koppelen aan de wens naar meer cultuurhistorische waarden. Over dit onderwerp heeft het lectoraat op 10 januari 2012 een congres 'cultuurhistorie en natuur' georganiseerd onder voorzitterschap van kopelhoogleraar Theo Spek. Dit congres leverde een volle zaal op aan deelnemers. Verder heeft Karina Hendrik (Studio Voor Leesbaar Landschap) in december 2011 een presentatie voor de kenniskring gegeven over de casus Molenpolder (Culemborg), waar cultuurhistorische elementen van de Hollandse Waterlinie worden geïntegreerd met natuur- en waterbeheer. Deze casus wordt als hoofdstuk opgenomen in het boek 'Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer' dat het lectoraat in 2014 wil uitbrengen.

5. Optimalisering van natuurbeheer onder budgettaire randvoorwaarden

Als gevolg van de verminderde subsidies, wordt er binnen het natuurbeheer gezocht naar innovatieve financieringsconcepten voor natuur. Tegelijkertijd wordt – om minder afhankelijk van de overheid te zijn – ook bekeken waar kosten bespaard kunnen worden. Enerzijds betekent dit dat doelen bijgesteld (herijkt) worden of op langere termijn pas gerealiseerd worden (bijv. de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur, op nationaal niveau), anderzijds dat bestaand beheer tegen het licht wordt gehouden. In de regio Montferland is, als onderdeel van de langjarige samenwerking, bekeken hoe het akkerbeheer geoptimaliseerd kan worden. Hierover is gepubliceerd in het vakblad 'De Levende Natuur' (zie bijlage 4). Als vervolg hierop wordt van meerdere akkers in Nederland een kosten-batenanalyse uitgevoerd, als onderdeel van het boek 'Ecologie en Economie'. Ook voor andere aspecten van het natuurbeheer in de regio Montferland, zoals het bosbeheer, het eventuele herstelbeheer van de Bijvanck, het ontwikkelen van heidecorridors, en de ontwikkeling van eventuele ruimere verbindingzones, is behoefte aan een kosten-batenanalyse.

6. Het opbouwen en ontsluiten van grote databestanden over natuur (eco-informatica)

Dankzij de snelle ontwikkelingen op het gebied van de informatica, is het ook binnen het werkveld van natuur en landschap steeds gebruikelijker geworden om op elk tijdstip en op elke locatie de beschikking te hebben over een veelheid aan gegevens (over flora, fauna, vegetatie, bodem, water, cultuurhistorie, etc.). Ook dragen burgers steeds meer bij aan de opbouw van grote databestanden op het gebied van natuur en landschap, bijvoorbeeld via de website waarneming.nl. Door de overheid wordt geprobeerd de toegankelijkheid en openbaarheid van natuurgegevens te vergroten door het instellen van de Gegevensautoriteit Natuur (GAN). Het idee is om hiermee processen en projecten (bijv. op het gebied van infrastructuur) soepeler te laten verlopen, doordat in een vroeg stadium gegevens over eventueel beschermde natuurwaarden beschikbaar zijn bij alle betrokkenen. In het groene onderwijs is afgelopen jaren een flinke impuls gegeven aan de toepassing van eco-informatica door projecten rondom het kennissysteem SynBioSys (ontwikkeld op Alterra, Wageningen). In dit systeem is een grote hoeveelheid kennis en data op het gebied van natuur en landschap samengebracht, die kan worden bekeken, bevraagd en geanalyseerd (o.a. via GIS-tools). Het lectoraat is zijdelings bij de implementatie van SynBioSys binnen het groene onderwijs betrokken geweest, ondersteunt de ontwikkeling ervan en draagt bij aan een congres over eco-informatica dat in april 2013 te Velp wordt georganiseerd.

7. Ontwikkelingen in het internationale en nationale natuur- en landschapsbeleid

Het internationale natuur- en landschapsbeleid is in toenemende mate belangrijk geworden voor de ontwikkelingen in Nederland. Voorop staat Natura 2000, de Europese regelgeving op het gebied van natuur en biodiversiteit. Recent is het Europese beleid neergezet in de vorm van een *Biodiversity Strategy*, waarin ook ecosysteemdiensten uitgebreid aan bod komen. Ook het nationale natuur- en landschapsbeleid is de afgelopen jaren sterk in beweging geweest (o.a. de eerder genoemde decentralisatie), en zal ook de komende jaren nog veranderen (o.a. aanpassingen van bestaande wetgeving). Kennis van het (natuur)beleid vormt een belangrijk onderdeel binnen het lectoraat, en wordt via de lectoren in het onderwijs gebracht. Een voorbeeld is het georganiseerde congres 'Natuurbeleid anno 2012' (juni 2012) dat als ondertitel had 'door de bomen het bos weer zien in het natuurbeleid'. Het is overigens niet alleen van belang dat de studenten en docenten op de hoogte geraken van alle ins en outs van het natuurbeleid, maar ook dat geïntegreerde kennis, waarnaar het lectoraat streeft, beschikbaar is voor beleidsmakers. Een fraai voorbeeld van dit laatste was de wisselwerking tussen studenten, docent

en beleidsmedewerkers tijdens de Masterclass Natuurbeleid die in februari 2013 op het ministerie van EZ heeft plaatsgevonden, georganiseerd door het lectoraat én het ministerie (zie paragraaf 2.4 voor details).

2.4 Samenwerkingsverbanden, netwerken en relaties

Vanwege het unieke karakter van dit lectoraat, door enerzijds de koppeling van lectoren aan hoogleraren en anderzijds de sturing door een stuurgroep uit het werkveld, vindt voor een deel de samenwerking met onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties plaats. Andere belangrijke maatschappelijke partijen waarmee wordt samengewerkt zijn hieronder beschreven. In bijlage 5 zijn alle samenwerkingsverbanden van het lectoraat te vinden.

Natuurmonumenten

Samen met de regionale afdeling Oost van Natuurmonumenten (Rheden) worden projecten uitgevoerd in de regio Montferland en de Liemers. Deze dragen bij aan het invullen van de nieuwe koers van Natuurmonumenten (herpositionering), en zijn gericht op integratie van ecologische, economische, cultuurhistorische en sociale belangen, wensen en kennis. Ook is een van de leden van de stuurgroep verbonden aan de centrale afdeling van Natuurmonumenten ('s-Graveland). Daarnaast gaat het lectoraat nauw betrokken worden bij het ontwikkelen van een 'NatuurmonumentenAcademie', een samenwerkingsverband tussen Van Hall Larenstein en Natuurmonumenten om te komen tot kennisdeling en kennisontwikkeling voor medewerkers en vrijwilligers van Natuurmonumenten en in een later stadium ook gericht op andere doelgroepen.

Groene Vallei/gemeente Rheden

De inzet van het lectoraat in de Groene Vallei – een samenwerkingsverband van onderwijs, bedrijfsleven en de gemeente Rheden – is tweeledig. Enerzijds maakt het lectoraat onderdeel uit van de werkgroep 'Energie uit Landschap'. Deze werkgroep heeft als doel het voorbereiden en in uitvoering nemen van een regionaal plan om het landschap in de regio te benutten voor duurzame energie uit biomassa. Ook besteedt de werkgroep aandacht aan de mogelijkheden om groene grondstoffen uit de regio in te zetten voor biobased materialen. Het lectoraat brengt inhoudelijke kennis in, en verzorgt de aansluiting met en doorwerking in het groene onderwijs. Studenten BNB kunnen worden ingezet voor het werken aan specifieke problemen die door de werkgroep worden geformuleerd. Zo hebben in een eerder stadium (eind 2011, begin 2012) studenten in opdracht van het lectoraat de mogelijkheden in kaart gebracht om economisch gezien meer van het landschap en de natuur in de gemeente Rheden te profiteren ('Het Groene Goud').

Anderzijds is het lectoraat betrokken bij het VeluweCollectief en de werkgroep Veluwefonds, dat tot doel heeft te komen tot een nieuwe Veluwse samenwerking. Door het Veluwefonds kunnen burgers en bedrijven worden gebonden aan 'De Veluwe' door zich mee in te zetten voor het behouden en verder ontwikkelen van natuur & landschap, recreatie & toerisme, cultuur, landbouw, enzovoort. Om het Veluwefonds te vullen, zullen nieuwe verdienmodellen ontwikkeld moeten worden, en bij deze (conceptuele) uitdagingen is het lectoraat betrokken.

Ministerie van Economische Zaken

Tien geselecteerde studenten van de opleiding Bos en natuurbeheer hebben tijdens hun voorjaarsvakantie 2013 een Masterclass gevolgd die georganiseerd is door het ministerie van Economische Zaken en het lectoraat. Het doel hiervan was (i) om de studenten gedu-

rende een week wegwijs te maken in de ingewikkelde wereld van de Europese politiek, de rol van Nederland hierin, governance en leiderschap, media en lobbyen, maar ook (ii) om de opleiding Bos en Natuurbeheer en het Kennislandgoed Larenstein bij de beleidsmakers tussen de oren te krijgen (voor het specifieke programma van de Masterclass, zie bijlage 3).

Rijksuniversiteit Groningen, Radboud Universiteit Nijmegen, Wageningen University

De koppelhoogleraren zijn verbonden aan deze universiteiten. Ook hebben twee leden van de stuurgroep een historie bij deze instellingen voor wetenschappelijk onderwijs.

Nationaal Groenfonds

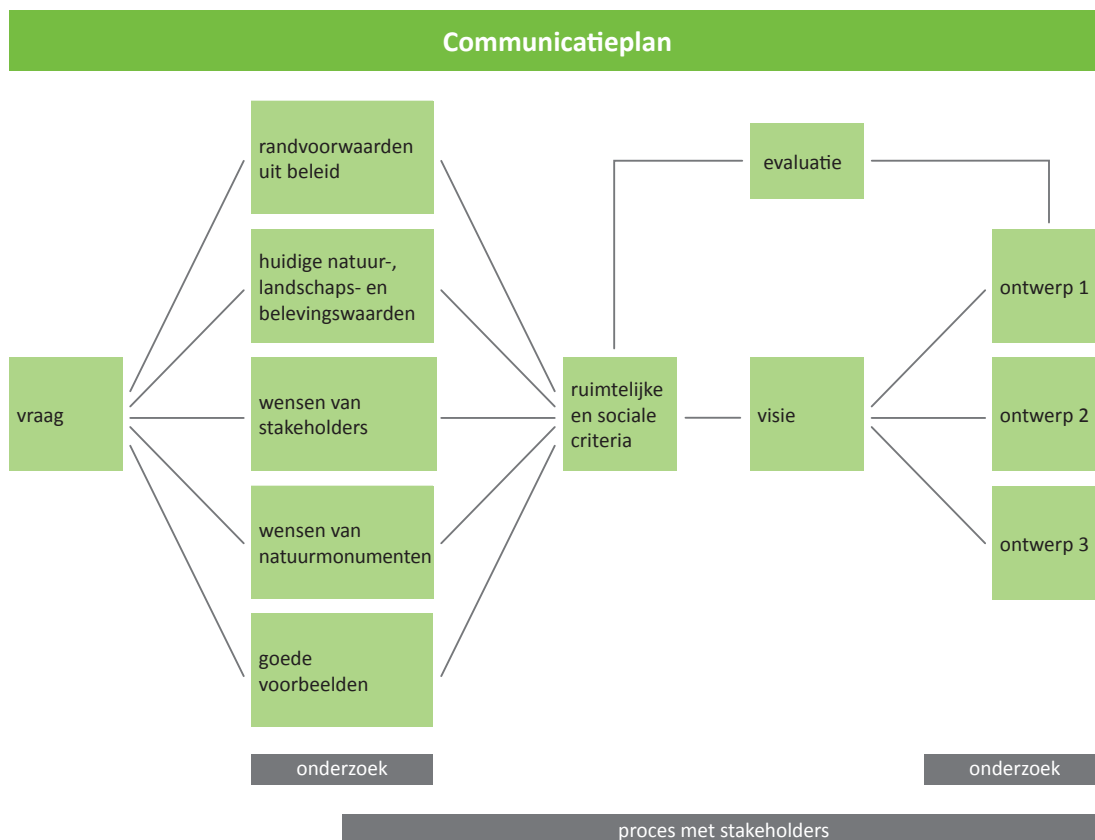
De Nationaal Groenfonds Natuurprijs staat voor originele, haalbare en doeltreffende ideeën om te komen tot meer en kwalitatief betere natuur in Nederland. De prijzen worden uitgereikt aan de beste praktische initiatieven met een voorbeeldfunctie, waarbij gedrevenheid, passie, doorzettingsvermogen en duurzaamheid centraal staan. In 2011 had de prijs als thema 'Ondernemen met Natuur'. In dat jaar heeft Martijn van der Heide deel uitgemaakt van de jury (tezamen met Jaap van Duijn, voorzitter van de jury en bestuurslid Nationaal Groenfonds; John Boon, landschapsarchitect Arcadis; Jan Helder, voorzitter Federatie Particulier Grondbezit; Jos Roemaat, voorzitter NPN-LTO; en Cees Slager, directeur Molencaten).

2.5 Processen en methoden

Het lectoraat heeft een aantal langdurige onderzoekstrajecten opgezet in samenwerking met het werkveld (Natuurmonumenten, Gemeente Rheden), waarbij inzet plaatsvindt van studenten en docenten. Dit betreft zowel projecten in 1^e en 2^e-jaars vakken, major- en minorprojecten (3^e jaars), als afstudeerstudies en stages (4^e jaar). Er zijn zowel deeltijd- als voltijdstudenten bij betrokken. De projecten zijn afhankelijk van vraag (uit het werkveld) en aanbod (vanuit vakken, majors en minors), waarbij zoveel mogelijk wordt voort geborduurd op eerder uitgevoerd onderzoek. Doel van de projecten is in de meeste gevallen het maken van een plan of het maken van een ontwerp. Een tweetal methoden die hierbij gehanteerd worden betreft (i) een vanuit het lectoraat ontwikkeld theoretisch raamwerk voor geïntegreerde onderzoeksprojecten, en (ii) het concept van lerende netwerken.

Theoretisch raamwerk lectoraat

De processtappen die genomen worden bij het maken van een plan of ontwerp, zijn door het lectoraat vastgelegd in een theoretisch kader dat wordt gehanteerd en onderwezen (figuur 2). Dit bestaat op de eerste plaats uit een inventarisatiefase, waarin onderzoek wordt uitgevoerd naar de (wettelijke) randvoorwaarden, de fysieke uitgangssituatie (huidige landschappelijke kwaliteiten), goede voorbeelden van elders (veel verdienmodellen zijn ergens anders al eens geprobeerd) en naar de wensen van belanghebbenden. Deze onderzoeken leiden in een tweede fase tot een set criteria waaraan de oplossingen moeten voldoen en een visie op de oplossing (visiefase). Verschillende alternatieve oplossingen worden in fase 3 uitgewerkt (ontwerpfase) en getoetst aan de criteria, waarna de beste oplossingen naar voren komen. Na elke fase vindt bij voorkeur een terugkoppeling plaats met vertegenwoordigers van belanghebbenden. Het vernieuwende aan deze methode van onderzoek is dat er telkens opnieuw een evenwichtige afweging plaatsvindt tussen verschillende, soms tegengestelde belangen.

Figuur 2 Schematische weergave van de werkwijze van het lectoraat.

Lerende netwerken

Een tweede werkwijze die het lectoraat hanteert, ligt meer op het organisatorische vlak. In het toegepaste onderzoek dat wordt uitgevoerd, worden alle relevante betrokken partijen bijeen gebracht, waaronder vertegenwoordigers van onderwijs en onderzoek, overheid, en werkveld (de 'gouden driehoek'). Door een dergelijke samenwerking leren alle betrokkenen van elkaar en is sprake van een zogenaamd 'lerend netwerk' (zie ook § 2.1).

3. Output

Het theoretische model van de European Foundation for Quality Management is gebaseerd op negen criteria. Vijf van deze zijn zogenaamde “enablers” en vier zijn “resultaten”. In dit hoofdstuk worden de resultaten van het lectoraat vanaf 2010 tot nu besproken volgens de vier criteria van het theoretische model. Deze criteria betreffen: (i) onderwijs en scholing, (ii) beroepspraktijk en samenleving, (iii) kennisontwikkeling en (iv) belangrijkste opbrengsten.

3.1 Onderwijs en scholing

Het criterium ‘onderwijs en scholing bestaat uit twee onderdelen, namelijk ‘professionalisering en competentieontwikkeling van de docenten’ en ‘onderwijsontwikkeling’. En hoewel de twee onderdelen niet los van elkaar kunnen worden gezien en de scheiding ertussen lang niet altijd even hard is, komen beide onderdelen hieronder toch afzonderlijk aan bod.

Professionalisering en competentieontwikkeling docenten

Voor de professionalisering en competentieontwikkeling van docenten worden veldwerkdagen, symposia en congressen, lezingen en lessen georganiseerd. Daarnaast wordt samen met docenten geschreven aan publicaties.

Tijdens veldwerkdagen gaan de docenten van de kenniskring naar een locatie in Nederland om van dichtbij een casus te bekijken en hierop te reflecteren. Het betreft telkens een casus waarbij integratie van disciplines een rol speelt. Er zijn inmiddels vier van deze veldwerkdagen georganiseerd, naar Montferland, de Drentsche Aa, Soesterberg en Almere (zie bijlage 6). Zoals eerder al aangegeven, organiseert het lectoraat ook goedbezochte congressen. Deze staan in bijlage 6 vermeld. Daarnaast was een belangrijke mijlpaal van het lectoraat de lectorale rede van 21 april 2011 geweest, waarbij de drie lectoren hun concrete acties en doelen voor de komende jaren uiteen hebben gezet, onderverdeeld in vier thema's: curriculumvernieuwing, docentscholing, praktijkonderzoek en publicaties. Deze rede is vastgelegd in het boekje *'Verschillende kleuren, één meesterwerk'*. Behalve de lectoren zelf werden ook bijdragen verzorgd door Drs. R.P. van Brouwershaven (Directeur Natuur en Biodiversiteit, ministerie van Economische Zaken) en prof. dr. J.C.J.M. de Kroon (Directeur *Institute of Water and Wetland Research*, Radboud Universiteit Nijmegen).

Daarnaast heeft het lectoraat een aantal gastlezingen door externen verzorgt op het gebied van "geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer", voor de 3^e en 4^e jaars studenten en docenten. Hierbij wordt telkens een *case study* besproken, waarbij wordt ingegaan op het proces dat doorlopen is, de competenties die nodig zijn om in zo'n proces mee te draaien, of de succes- en faalfactoren van zo'n proces. Gastsprekers waren onder andere Frank Zandering van Stichting ARK, Josefiën Oude Munnik van Dienst Landelijk Gebied (DLG) en Johan van de Gronden, directeur van het Wereld Natuur Fonds (WNF). De opkomst is per gastcollege lag tussen de 50 tot 100 studenten en personeelsleden. Speciaal voor de minor International Nature Entrepreneur werd een gastlezing door Rhoda Malgas van de Stellenbosch University (Zuid-Afrika) georganiseerd, over duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen in de Kaapregio.

Tenslotte organiseert het lectoraat regelmatig interne Van Hall Larenstein-bijeenkomsten voor docenten ten behoeve van de competentieontwikkeling van docenten. Onderwerpen die tijdens deze bijeenkomsten aan bod zijn gekomen, zijn: publiceren, projectplannen van studenten, bronnen en vermeldingen, toetsing en afstudeerverslagen.

Een overzicht van alle lezingen, congressen, symposia en overige bijeenkomsten is te vinden in bijlage 6.

Onderwijsontwikkeling

In het onderwijs van de opleiding Bos en Natuurbeheer is door het lectoraat een aantal ontwikkelingen doorgevoerd. Hiertoe is in eerste instantie door Larissa Appel een scan van de opleiding gemaakt, waarbij is bekeken op welke plekken "geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer" een plek kan krijgen in de opleiding. Aan het begin van het eerste jaar wordt nu door Derk Jan Stobbelaar tijdens "De landschapsadviseur" een college gegeven dat als kader dient voor de onderwerpen die de studenten in de eerste twee jaar krijgen aangeleerd. Het "Landschapsontwikkelingsplan", een 10 weken durend programma voor tweedejaars studenten, is omgevormd naar "Geïntegreerd Landschapsplan". Hierin staat de geïntegreerde aanpak centraal en geven de lectoren verschillende workshops en ondersteuning. In beide programma's is veel meer nadruk op mensenwensen in het landschap komen te liggen. Verder is er een nieuwe minor van start gegaan, 'International Nature Entrepreneur' waarin het geïntegreerd denken een prominente rol heeft gekregen.

Lector John Janssen heeft samen met de koppelhoogleraar een caput collegereeks 'Vegetatie van Europa' georganiseerd aan de Radboud Universiteit Nijmegen, die tevens is gevolgd door een aantal studenten en docenten van Van Hall-Larenstein. In 2013 is deze reeks deel gaan uitmaken van de bovengenoemde minor 'International Nature Entrepreneur'. Vernieuwing in het curriculum wordt daarnaast gezocht in de sociale kant van natuur- en landschapsbeheer. Het plan is om zaken als participatie, samenwerking tussen verschillende belangengroepen, en de relatie tussen groen en gezondheid een grotere plaats in te laten nemen in de opleiding Bos en Natuurbeheer. Er komt vanaf september 2013 een nieuwe major mens en natuur die dieper in gaat op die sociale kanten.

Het thema natuur en economie wordt verder uitgewerkt in het leerboek 'Ecologische Economie' dat onder redactie van lector Martijn van der Heide en in samenwerking met andere groene HBO's en de WUR wordt vormgegeven. Ook is een boek met voorbeelden van 'geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer' in ontwikkeling (gepland voor 2014), dat als leermiddel kan dienen en waar alle drie de lectoren bij betrokken zijn.

3.2 Beroepspraktijk en samenleving

De lectoren onderhouden goede relaties met het werkveld, de hogeschool en het universitaire onderwijs. Ze signaleren relevante ontwikkelingen in de maatschappij en het werkveld en vertalen deze naar onderzoeksvragen, projecten en onderwijs binnen het HBO. Netwerken binnen en buiten de hogeschool zijn van belang bij het formuleren van relevante onderzoeksprogramma's en daarnaast verspreiden de lectoren kennis uit de projecten.

Middels diverse congressen wordt de opgedane kennis uit projecten en onderzoek verspreid naar zowel studenten, docenten, alsmede het werkveld. Deze congressen vormen dan ook een belangrijke manier om te communiceren, zowel intern als extern. Inmiddels is er door het lectoraat een netwerk van meer dan 1.250 personen opgebouwd met interesse in de geïntegreerde aanpak; deze mensen worden tijdens ieder congres uitgenodigd, waarbij zo'n 10 tot 15 procent dan ook aanwezig is. Ook de al eerder genoemde veldwerkdagen dragen bij aan de bewustwording op het gebied van geïntegreerd natuur en landschapsbeheer voor zowel internen als externen. Daarnaast wordt via interviews en publicaties in vakbladen en de landelijke media gecommuniceerd met het werkveld. Al eerder is aangegeven dat de studentprojecten niet alleen een ontwikkeling vormen voor studenten, maar via lerende netwerken juist ook voor het werkveld.

3.3 Kennisontwikkeling

Theorievorming op het gebied van "geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer" betreft de ontwikkeling van een theoretisch kader voor het integreren van belangen en kennis in gebiedsprocessen waarbij natuur- en landschapswaarden een rol spelen. Het lectoraat gebruikt dit kader om casussen van gebiedsprocessen te evalueren, in het onderwijs, en in het toegepaste onderzoek. Het streven is om dit wetenschappelijke kader te publiceren in een wetenschappelijk artikel en te presenteren op een (internationaal) congres.

Kennisontwikkeling via toegepast onderzoek loopt voornamelijk via langdurige studentprojecten in samenwerking met het werkveld, met daarbij als belangrijkste gebieden Montferland en Groene Vallei. Tijdens de Kennisdag Welkom in de natuur op 29 november 2012 is het Montferlandproject gepresenteerd en is met mensen uit het werkveld gediscussieerd over vragen als: in welke gebieden kan Natuurmonumenten deze nieuwe rol spelen, en in hoeverre is er overlap met rollen die andere organisaties spelen. Een van de voordelen van bovenstaande projecten is dat niet alleen studenten leren en kennis ontwikkelen, maar ook de begeleidende docenten, de opdrachtgever en andere externe partijen; er is sprake van een lerend netwerk.

Ook in de gemeente Rheden is een langdurige samenwerking opgezet, gericht op ondernemerschap. Het is de bedoeling dat ondernemers in de gemeente meer gaan meeprofiteren van de prachtige natuur, die jaarlijks vele bezoekers trekt.

Het toegepaste onderzoek van het lectoraat heeft een prominente rol gekregen bij de accreditatie van de opleiding. Een toelichting op de belangrijkste projecten is te vinden in bijlage 3.

Een tweede manier om kennis te ontwikkelen is het bestuderen van bestaande casussen waarin natuur en landschap met andere belangen worden gecombineerd. Het betreft zowel goede als minder goede voorbeelden van 'geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer'. Dit onderzoek is uitbesteed aan Karina Hendriks (Studio Leesbaar Landschap) en Marcel Pleijte (Alterra). Een deel van deze casussen zal worden opgenomen in het eerder genoemde lecto-

raatsboek 'geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer'; het andere materiaal zal als lesmateriaal beschikbaar komen. In het lectoraatsboek komen ook de langdurige onderzoeksprojecten aan bod.

In samenwerking met de koppelhoogleraar Joop Schaminée (RU Nijmegen/Wageningen Universiteit) is gewerkt met studenten van universiteit en hogeschool en mensen uit het werkveld aan een aantal hoofdstukken voor de boekenreeks: Vegetatiekundige monografieën waarvan tot nu toe vier delen zijn verschenen. Een vijfde is in voorbereiding. Elk hoofdstuk beschrijft een actueel onderwerp over een bepaald thema. In 2012 was het thema 'historische ecologie', in 2013 is het thema 'economie en ecologie'. De onderwerpen worden een half jaar later (door de studenten) gepresenteerd aan de Van Hall Larenstein-studenten, tijdens een collegereeks.

3.4 Belangrijkste opbrengsten

Het blijkt lastig om de daadwerkelijke opbrengst van het lectoraat te meten. Zoals gaandeweg dit rapport al genoemd, zijn er concrete producten opgeleverd, zoals congressen, gastlezingen, studentenonderzoeken, artikelen en rapporten. Al deze producten moeten er ideaaliter toe leiden dat studenten, docenten en het werkveld het natuur- en landschapsbeheer niet eenzijdig of monodisciplinair benaderen, maar de diversiteit ervan en de verschillende perspectieven erop weten te herkennen. Hoe lastig ook, toch wordt hieronder geprobeerd enkele opbrengsten te duiden.

Kennisontsluiting

Kennisontsluiting voert het lectoraat op verschillende manieren uit (voor een gedetailleerd overzicht, zie bijlage 6). Het doet dit allereerst door congressen, gastlezingen (door externen) en kenniskringbijeenkomsten te organiseren. Over het algemeen worden deze door de deelnemers goed ontvangen. Kenmerkend voor de manier van kennisontsluiting die het lectoraat nastreeft, is dat gestreefd wordt naar *kennisdeling* in plaats van uit te gaan van *kennisuitdeling*. Interactie tussen betrokken staat, met andere woorden, centraal tijdens congressen, gastlezingen en kenniskringbijeenkomsten.

Verder ondersteunt het lectoraat het duurzaam inbedden van de opgedane kennis in het curriculum van de opleidingen. Dit proces kent meerdere sporen: vanaf het allereerste begin zijn door de lectoren (gast)colleges verzorgd over (specifieke deelonderwerpen van) geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer, en is begonnen met het maken van eindpublicaties (waaronder het eigen lectoraatsboek 'geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer', maar ook studentenartikelen over afgesloten onderzoeksprojecten) met het doel de opgedane kennis beschikbaar te maken voor de nabije toekomst. Dit is een belangrijke opbrengst. Een uitgebreide publicatielijst van de lectoren zelf over de periode 2010-2013 is te vinden in bijlage 4.

Kennisontsluiting heeft ook plaats gevonden door aanpassing van het curriculum. Zoals eerder al aangegeven heeft het lectoraat meegewerkt aan de omvorming van de minor 'Mens en Natuur' naar een major waarin naast aandacht voor de zorg ook een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor de relatie jeugd en natuur, onder meer o.m. vanuit de sociaal-pedagogische hoek. Daarnaast is het lectoraat aangehaakt bij de nieuwe minor 'International Nature Entrepreneur', waarin integratie van ecologie, economie en sociale wetenschappen centraal staat.

Een andere vorm van kennisontsluiting verloopt via interviews en krantenartikelen. Dit betreft onder meer projecten waar het lectoraat bij betrokken was, of interviews met de lectoren zelf waarin ze hun licht over een onderwerp laten schijnen. Op die manier raakt het gedachtengoed van het lectoraat niet alleen binnen Van Hall Larenstein bekend, maar juist ook daarbuiten. Deze opbrengst is evenwel moeilijk meetbaar.

Tot slot is er kennis ontsloten door de website van het lectoraat (http://www.vanhall-larenstein.nl/Lectoraten/Geïntegreerd_Natuur-_en_landschapsbeheer.aspx), die in 2012 circa 2.200 unieke pageviews had, en door de nieuwsflits waarin de belangrijkste activiteiten en resultaten van het lectoraat op een rij worden gezet. Hierin staan op een overzichtelijke manier alle opbrengsten van het lectoraat. Deze nieuwsbrieven, die aan internen en externen worden verspreid, zijn te vinden op de website.

Kennisontwikkeling

Kennisontwikkeling vindt plaats via onderzoeken, zowel met en door studenten als door externen. Deze zijn eerder benoemd in § 3.3 en staan gedetailleerd weergegeven in bijlage 3.

4. Kwaliteitszorg en evaluatie

In dit hoofdstuk staat de evaluatie centraal waarbij inzichten van de “gebruikers” van het lectoraat de basis vormen. Er zijn interviews afgenomen bij docenten, studenten en werkveld om te horen wat deze “gebruikers” vinden van het lectoraat. Eerst komt de kwaliteitszorg van Van Hall Larenstein aan bod, waarbinnen lectoraten een belangrijke rol (gaan) spelen (§ 4.1). De bevindingen uit de interviews vormen de kern van dit hoofdstuk (§ 4.2). Aansluitend volgen de reflecties van de lectoren op deze bevindingen (§ 4.3), een SWOT analyse van het lectoraat (§ 4.4), de kwaliteitszorg van het lectoraat (§ 4.5), en de wetenschappelijke borging (§4.6).

4.1 Koppeling met Van Hall Larenstein kwaliteitszorg

De kwaliteitszorg van Van Hall Larenstein inzake lectoraten omvat onder andere het uitvoeren van de jaarlijkse Planning & Controlcyclus m.b.t. lectoraten, het uitvoeren van tien peerreviews tot en met 2015, het waarborgen van adequate kennis en ervaring bij de stafdiensten inzake regelgeving en administratie van nationale en internationale subsidiemogelijkheden. Het te ontwikkelen Kwaliteitsplan Onderzoek van Van Hall Larenstein heeft tot doel de zichtbaarheid van het onderzoek intern en extern te verbeteren. De lectoren maken binnen dit Kwaliteitsplan Onderzoek een belangrijk onderdeel uit.

De jaarlijks terugkerende onderwerpen uit dit Kwaliteitsplan zijn weergegeven in onderstaand overzicht. Onderstaand schema gaat vanaf 2013 draaien. Zoals uit de tabel blijkt, heeft het beoordelingsgesprek met de CvB (Rien Komen) reeds plaatsgevonden en is op basis van het jaarverslag 2012 opnieuw goedkeuring door het Ministerie van EZ verleend om door te mogen gaan met het lectoraat.

Onderwerp	Verantwoordelijke	Uitvoerende(n)	Realisatie
Werkplan per kalenderjaar	Opleidingsdirectie (OD)/lector	Lector/OD	1 oktober
Jaarverslag per kalenderjaar	OD/lector	Lector/OD	1 maart
Tussenverslag	OD/lector	Lector/OD	1 oktober
Planningsgesprek per jaar	OD/lector	Lector/OD	september
Beoordelingsgesprek per jaar	CvB	Lector/CvB	feb./maart 2013
Managementgesprek per lectoraat	CvB	Lector(en)/CvB	mei/juni
Afspraken scholing (gekoppeld aan TOP/POP)	OD	OD/HRM	
Lectorendag Van Hall Larenstein	CvB	CvB/Stafbureau	2x per jaar
Lectorendag cluster	OD	OD/Stafbureau	3 tot 4x per jaar

4.2 Analyse interviews en reflectie lectoren

In deze paragraaf staat globaal en op hoofdlijnen beschreven wat de 'gebruikers' vinden van het lectoraat (§ 4.1), gevolg door een reflectie van de lectoren op deze bevindingen (§ 4.2). Er zijn in totaal zeven docenten, zeven studenten of alumni en vijf externe deskundigen (werkveld) bevestigd middels een interview. De gesprekken zijn gevoerd door Larissa Appel (lector-assistente), de resultaten zijn vervolgens telkens in een verslag uitgewerkt en ter controle op de feitelijke juistheid voorgelegd aan de deelnemers. In bijlage 7 wordt de kern van de resultaten van de gesprekken weergegeven, verdeeld over drie groepen van gebruikers: (i) docenten; (ii) werkveld met externe experts; en (iii) studenten. De gegevens zijn geanonimiseerd en niet te herleiden naar een persoon.

De mening van de docenten, werkveld en studenten over het lectoraat samenvatting

Uit de interviews met de studenten kwam naar voren dat ze over het algemeen (erg) tevreden zijn over het lectoraat. Hetzelfde geldt voor de externe deskundigen (werkveld) en docenten. Het geïntegreerde aspect van het lectoraat wordt met name gewaardeerd. "De drie verschillende invalshoeken vormen de kracht van het lectoraat", aldus een geïnterviewde. Tegelijkertijd wordt hier een wens aan toegevoegd: betrek ook de opleiding Land en Watermanagement bij het lectoraat, omdat hier volop kansen liggen voor een geïntegreerde aanpak. De lectoren zelf worden als sterk beoordeeld onder meer door hun enthousiasme en hun toegankelijkheid. Tot slot roemen verschillende geïnterviewden de congressen en lezingen die het lectoraat organiseert waarbij natuur- en landschapsbeheer vanuit verschillende invalshoeken (en soms op verrassende wijze) wordt benaderd. Bij de studenten werd de Masterclass op het Ministerie van EZ meerdere keren als 'topper' bestempeld.

Wat als minder sterk wordt beoordeeld – zowel door docenten, externe deskundigen als studenten – is de profilering van het lectoraat, zowel intern als extern. Dit hangt sterk samen met een ander zwak punt van het lectoraat, namelijk de korte aanwezigheid van de lectoren (1 dag per week). Uitkomsten van projecten blijven onderbelicht, omdat – zo werd

geconstateerd – de lectoren te weinig tijd hebben om ze voldoende uit te dragen. Gesuggereerd wordt dat hier kansen liggen, onder meer door zakelijker te denken, met betaalde opdrachten uit de praktijk waarin ruimte gecreëerd moet worden voor profilering. Maar ook: vier je successen, want dat draagt bij aan een nog betere verbinding met het werkveld, en geeft het lectoraat bovendien meer bestaansrecht. En dat viereen kan op allerlei manieren, van Twitter en Facebook tot aan krantenartikelen en presentaties.

Vanuit het werkveld valt op dat er zorg bestaat over het toekomstperspectief: hoe kijken de lectoren tegen de toekomst aan, en met name naar de rol van het lectoraat daarin? Juist deze tijd, met maatschappelijke veranderingen en een gewijzigde kijk op natuur- en landschapsbeheer, vraagt om een lectoraat dat hierop inspeelt, en een stip op de horizon heeft geplaatst waar het naar toe werkt. Door op een vernieuwde wijze naar natuur en landschap te kijken, namelijk door ze nadrukkelijk(er) mee te koppelen met andere belangen, ontstaat er specifieke kennis die ook internationaal toegepast (en geëxporteerd) kan worden. De internationale dimensie wordt als belangrijke kans van het lectoraat gezien, temeer ook omdat deze dimensie momenteel nog niet voldoende wordt opgepakt door de lectoren.

Reflectie lectoren op interviews

Hieronder wordt een korte reflectie van de lectoren gegeven op de uitkomsten van de interviews. Voordat dieper wordt ingegaan op specifieke punten, eerst een algemene opmerking. De lectoren gaan niet in op individuele opmerkingen van geïnterviewden, maar proberen in hun reflectie enkele algemene lijnen te ontwaren en te benoemen. Overigens valt op dat sommige individuele opmerkingen tegenstrijdig zijn aan anderen. Zo is een enkele docent van mening dat de inhoudelijke integratie binnen het lectoraat ontbreekt, terwijl anderen deze integratie juist wél als prominent ervaren en als een sterk punt van het lectoraat bestempelen.

Relevantie

Uit de interviews met studenten, docenten en werkveld komt vooral naar voren dat het onderwerp geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer actueel, relevant en belangrijk is, en dat de activiteiten die door het lectoraat worden ondernomen op dit gebied breed gewaardeerd worden. Ook de invulling van het lectoraat, door drie verschillende personen, ieder met een andere achtergrond, wordt over het algemeen als positief ervaren en is een sterk punt van het lectoraat. Daarbij valt wel de kanttekening te maken dat sommigen van mening zijn dat (door de integrale aanpak) een bepaalde discipline te weinig naar voren komt binnen het lectoraat, terwijl anderen juist een (nog) sterkere integratie voor ogen hebben. Verder worden vooral de congressen, veldwerkdagen, samenwerking met het werkveld, en de masterclass bij het ministerie van EZ hoog gewaardeerd.

Een aandachtspunt is om de geïntegreerde benadering ook internationaal meer toe te passen, te toetsen en onder de aandacht te brengen. Daarnaast is er de wens vanuit zowel docenten en studenten om gedurende de gehele opleiding – dus beginnend in het eerste jaar – de relevantie van het lectoraat (en dus de geïntegreerde benadering) nadrukkelijk over het voetlicht te brengen. De urgentie hiervan werd mooi onder woorden gebracht door de bevroegde studenten: nu zij met het lectoraat in aanraking zijn gekomen zijn, hadden ze dit ook eerder in de opleiding gewild.

Profilering

Het opvallendste kritiekpunt dat in de interviews van zowel studenten, docenten als werkveld terug komt, is dat het lectoraat zich meer zou moeten profileren, zowel binnen de school als extern in het werkveld. Dit is een punt waar de lectoren zich nog niet erg van bewust waren, en wat zij in het vervolg nadrukkelijk zullen oppakken.

Intern betreft het vooral profilering naar studenten. In het eerste jaar, bijvoorbeeld tijdens het begin van het schooljaar, zou het lectoraat zich aan de studenten kunnen introduceren en voorstellen. Dat is een waardevolle suggestie. Daarnaast volgt uit een aantal kritieken van docenten op het lectoraat dat het schort aan bekendheid met het lectoraat bij een deel van het onderwijspersoneel. Deze onbekendheid blijkt echter niet zo zeer uit de letterlijke antwoorden zelf, maar vooral uit het feit dat deze antwoorden feitelijke onjuistheden bevatten, die ons inzien het gevolg zijn van het onvoldoende op de hoogte zijn van de activiteiten en bezigheden van het lectoraat. Onbekendheid maakt de weg vrij voor misverstanden. Dat betekent dat docenten beter geïnformeerd moeten worden – alhoewel sommigen meer met deze informatie lijken te doen dan anderen. Daarnaast kunnen docenten (nog) meer betrokken worden bij de onderzoeken van het lectoraat. Voordeel is dat de ‘geïntegreerde aanpak’ zo nog beter landt in de opleiding. Een ander punt dat we ter harte nemen is om ook de opleiding Land en watermanagement (LWM) mee te nemen bij de activiteiten van het lectoraat.

Tenslotte mag de geïntegreerde aanpak beter (en breder) geëtaleerd worden naar het werkveld. Hieronder valt zowel aandacht in de media, publicaties, lezingen op congressen, alsmede het verzorgen van externe cursussen. Het lectoraat als nadrukkelijker uithangbord van de opleiding. Daar wordt overigens hard aan gewerkt, onder andere via recente contacten met journalisten, onder meer van ‘Trouw’ en ‘Elsevier’. Daar komt bij dat er aan het begin van het lectoraat vooral werd gezaaid, wat we de komende tijd willen gaan oogsten.

Visie op toekomst

Een interessant onderwerp dat door het werkveld wordt genoemd is dat er door het lectoraat explicieter nagedacht moet worden over de toekomst. Wat is de stip op de horizon waarnaar ze de komende jaren gaan werken? Ook dit is een punt dat de lectoren onderkennen en waar ze inmiddels al volop mee bezig zijn. Zo wordt hard gewerkt aan het laten beklijven van hun erfenis via een op te zetten ‘Centre of Expertise’. Een uitgebreide beschrijving van de toekomstvisie op het lectoraat is opgenomen in hoofdstuk 5.

4.3 SWOT-analyse lectoraat

De lectoren hebben in september 2011 een SWOT-analyse gemaakt en deze in 2013 bijgewerkt op basis van de gehouden interviews met docenten, studenten en werkveld. Aan de hand van deze SWOT analyse is de positie van het lectoraat in kaart gebracht. Deze analyse staat hieronder weergegeven. Tezamen met de hierboven beschreven reflectie van de lectoren op de interviews, wordt de SWOT-analyse gebruikt om een compleet beeld te krijgen van de belangrijkste kerngegevens van het lectoraat en van daaruit de toekomstvisie (zie hoofdstuk 5) te formuleren.

4.4 Kwaliteitszorg intern

Zoals in het schema in paragraaf 4.1 is te zien, moeten de lectoren jaarlijks werkplannen opstellen, moeten er jaarverslagen gemaakt worden, en krijgen de lectoren een planningsgesprek en een beoordelingsgesprek. Daarnaast maakt de opleidingsdirectie afspraken met de kenniskring en lectoraatsmedewerkers. Om samenwerking te bevorderen tussen de lectoraten binnen Van Hall Larenstein worden er lectorendagen georganiseerd. Zoals gezegd, wordt dit schema pas vanaf 2013 geïmplementeerd. Vanwege het Groene Plus karakter van dit lectoraat (toegekend door het Ministerie van Economische Zaken) zijn de lectoren vanaf het begin af aan al verplicht om jaarlijks voortgangsrapportages in te dienen en jaarverslagen op te stellen. Tevens is er een lectoraatsvoorstel waarin de doelen van het lectoraat zijn aangegeven. Een kleiner deel van het lectoraat wordt bekostigd door het Prins Bernard

Cultuurfonds, via de Stichting Bijzondere Leerstoelen in het Natuurbeheer (zie hoofdstuk Financiën). Ook voor dit fonds is (na twee jaar) een tussenverslag ingediend.

Dimensies lectoraat	Sterktes	Zwaktes	Kansen	Bedreigingen
Onderzoek	Combinatie van economische, ecologische en sociologische kennis en ervaring binnen één lectoraat.	Studentenonderzoek naar economische aspecten van natuur- en landschapsbeheer (zoals ecosysteemdiensten) blijft ondergeschoven kindje. En verder zitten er wel verschillende publicaties in de pijplijn, maar blijft het daadwerkelijk publiceren achter.	Het onderwerp geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer staat op de politieke en beleidsagenda. En de bezuinigingen op het natuurbeleid bieden juist kansen voor geïntegreerd natuur en landschapsbeheer.	Door de huidige politieke wind, die ook gevolgen heeft voor SBB en NM, bestaat er een zekere afwachtende houding vanuit het werkveld. Herpositionering van de eigen organisatie (SBB, NM, DLG) heeft momenteel voorrang.
Onderwijs	Een groot netwerk is inzetbaar via 3 lectoren. Het lectoraat staat dicht bij het reguliere onderwijs.	Integreren van kennis en belangen is moeilijk voor studenten op HBO-niveau, wat onder meer tot uitdrukking komt in een beperkt aantal studentenonderzoeken.	De opleiding wordt regelmatig vernieuwd of aangepast, waardoor wel ruimte is voor nieuwe ideeën.	Tegelijkertijd is er enige weerstand bij docenten om onderdelen te veranderen, deels omdat andere onderwerpen belangrijker worden gevonden en omdat er "al geïntegreerd wordt gewerkt".
HRM	Door de inzet van drie lectoren plus een lector-assistent zijn taken te verdelen en uit te wisselen.	We zijn als lectoren één dag in de week aangesteld; dit betekent een relatief beperkte capaciteit. Hierdoor blijft ook de profilering achter.	Er is financiële ruimte om externe onderzoeken uit te zetten binnen het lectoraat.	Te veel hooi op de vork nemen.
Planning en Control	Financieel is er voldoende ruimte in het lectoraat.	Kost veel tijd, waarvoor er voor de inhoud minder tijd overblijft.	Doordat er voldoende financiële armslag is, is het mogelijk om concrete resultaten te realiseren door de inzet van externe onderzoekers.	Het lectoraat loopt slechts voor een periode van vier jaar; het is de vraag of de doelen/resultaten zo goed geïmplementeerd raken in het onderwijs/onderzoek dat ze ook na die periode gecontinueerd worden.

4.5 Wetenschappelijke borging

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, heeft dit lectoraat als bijzonderheid een stuurgroep met mensen uit het werkveld en een universitaire koppelhoogleraar per lector. De stuurgroep en koppelhoogleraren komen twee keer per jaar bijeen met de lectoren en de opleidingsdirecteur om de voortgang en richting van het lectoraat te bespreken. Ook worden deze personen betrokken bij congressen en de kenniskring. Op deze manier wordt de wetenschappelijke kwaliteit en de maatschappelijke relevantie van het onderzoek en de onderwijsvernieuwing van het lectoraat geborgd. Deze borging van wetenschappelijke kwaliteit kan als voorbeeld dienen voor andere lectoraten.

5. Toekomstperspectief

In dit hoofdstuk wordt de visie van de lectoren op de ontwikkelingsrichting voor de periode 2013-2014 en langere termijn weergegeven. Daarbij vormen de constatering en adviezen van de “gebruikers” – docenten, studenten en werkveld – en de ambities en ervaringen van de lectoren de input. Deze visie zal worden verankerd en geconcretiseerd in jaarlijkse werkplannen. Een lange termijnontwikkeling is de ambitie van Van Hall Larenstein om een Centre of Expertise (CoE) te starten. VHL is in nauw overleg met overheid en werkveld zoekende naar de vorm waarin dit CoE gegoten kan worden en de specifieke invulling ervan, alles in samenhang met de te ontwikkelen Human Capital Agenda. Het lectoraat wil een rol spelen bij het opzetten en invullen van dit CoE.

5.1 Ambities voor 2013/2014

Versterking HBO onderwijs

Het verder invulling geven aan het Profiel Geïntegreerd Natuur en Landschapsbeheer binnen het curriculum van de opleiding Bos en Natuurbeheer (en mogelijk ook Land en Watermanagement). Met name het duurzaam (minder ad hoc) onderbrengen van projecten en onderzoeken op het gebied van Geïntegreerd Natuur en Landschapsbeheer in een aantal minors en majors is een aandachtspunt. Daarnaast dient dit integrale werken duurzaam en gestructureerd verankerd te zijn in 1^e en 2^e-jaars vakken (speerpunt thema Geïntegreerd Landschapsplan). Een aantal gerelateerde punten op dit gebied die we op gaan pakken, zijn het aan het begin van het schooljaar onder de aandacht brengen van het lectoraat, met name in het eerste en tweede jaar (wat we doen en wat kunnen we betekenen voor studenten), en het verzorgen van een ‘geïntegreerde excursie’ voor studenten.

Een doorlopend aandachtspunt is het volgen van ontwikkelingen in de maatschappij die relevant zijn voor het groene onderwijs. Het streven is verder om de informatie uit het geplande boek ‘Ecologische Economie’ (zie verderop) via een collegereeks ook bij de studenten van Van Hall Larenstein onder de aandacht te brengen. Tevens zal voort gegaan worden met het verzorgen van kenniskringbijeenkomsten in het veld, om voorbeelden van integratie op locatie te bekijken en te bediscussiëren (drie per jaar). Een ander streven is om het publiceren door docenten te stimuleren (al dan niet samen met de lectoren), op basis

van het toegepast onderzoek van het lectoraat, eigen onderzoek of studentenonderzoek. We streven naar 1 tot 2 gepubliceerde onderzoeken per jaar.

Samenwerking werkveld

Focus voor 2013/2014 betreft de voortzetting van de samenwerking met Natuurmonumenten landelijk en in de regio, waarbij enkele voorbeeldterreinen voor langere tijd gebruikt zullen worden als studieobject 'integraal natuur- en landschapsbeheer' in verschillende jaren en thema's van de opleiding. Via regelmatige evaluaties wordt bekeken waar nieuwe projecten mogelijk zijn en of de beoogde doelen gehaald worden. Een nieuw aandachtspunt vormt het communiceren van de resultaten en ervaringen naar andere regio's van Natuurmonumenten en andere organisaties in het werkveld; één van de manieren hiertoe is een gepland congres over Goede Voorbeelden van Geïntegreerde Natuur en Landschapsbeheer (2014).

Verder wordt de samenwerking met de Groene Vallei / Gemeente Rheden voortgezet. Er wordt samen met de werkgroep 'Energie uit Landschap' gewerkt aan het realiseren van een *Green Deal*². Deze heeft betrekking op het realiseren van een business-case omtrent het gebruik van energie uit de eigen omgeving. Ondernemers uit Rheden en omgeving zien mogelijkheden om energie en grondstoffen productie uit het landschap te vergroten binnen de regio. Een uitgekiend plan om van de natuurlijke groei gebruik te maken om in de groei aan energie/biobased producten te voorzien, vormt de basis voor een businessplan dat dit jaar (2013) wordt opgesteld, waar mogelijk ondersteund met een Green Deal van het Ministerie van EZ. Het lectoraat zou tevreden zijn wanneer de business-case daadwerkelijk wordt gerealiseerd met de verschillende groene partners uit de omgeving van Rheden.

Aan de uitvoering van dit plan nemen professionele bedrijven, sociale werkvoorziening en vrijwilligers deel. Het landschap krijgt hiermee een belangrijke –nieuwe – functie erbij. Door de regionale visie wordt bereikt dat doelstellingen niet in conflict komen met andere functies van het landschap. Belangengroepen worden uitdrukkelijk betrokken in de visievorming en bij de uitvoering. Een eerste verkenning van de potentiële opbrengsten (zie het artikel in 'De Levende Natuur' van Beukers et al., 2013) geeft aan dat hier sprake is van een behoorlijke energie/grondstoffenbron, mede door de uitgestrekte natuur en landschappen van de Veluwezoom.

Internationalisering

Het verder uitbouwen van het internationale netwerk, het opbouwen van internationaal casus-materiaal en het toetsen van integratie in de praktijk willen we versterken door nauwere samenwerking binnen de minor *International Nature Entrepreneur*.

Wetenschappelijke verdieping en universitaire samenwerking

Focus voor 2013/2014 is het uitbrengen van casus materiaal 'geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer' in een lectoraatsboek, in samenwerking met externen en docenten. Hieraan gekoppeld is een internationale publicatie over het gehanteerde theoretische raamwerk. Tevens zal in samenwerking met de Radboud Universiteit Nijmegen en Universiteit Wageningen een studentenboek over 'economie en ecologie' worden uitgebracht, en wordt er (tezamen met medewerkers van andere groene hogescholen, universiteiten en DLO-instituten) gewerkt aan een HBO-leerboek Ecologische Economie om de basisprincipes van

² De Rijksoverheid helpt burgers, bedrijven, organisaties of andere overheden bij het realiseren van duurzame initiatieven die moeilijk van de grond komen. Bijvoorbeeld projecten voor energie-isolatie of duurzamer omgaan met water. Ze doet dit door een Green Deal aan te gaan met initiatiefnemers van duurzame projecten en ideeën.

de economische wetenschap binnen de groene opleiding te laten landen. Verder wordt de komende tijd nadrukkelijker ingezet op samenwerking met andere lectoraten. In het Onderzoeksbeleid Van Hall Larenstein 2013 - 2016 is verwoord dat het CvB waarde hecht aan een regelmatig terugkerend overleg met de verschillende lectoren. Dit overleg biedt een goed (maar zeker niet het enige) platform om activiteiten en bezigheden met andere lectoraten af te stemmen en te bespreken. Lectoraten die interessant zijn om mee samen te werken zijn onder andere 'Metropolitane Landbouw', 'Marine Policy' en 'Marine Ecosystems Management', en Biobased economy.

Profilering

Een betere profilering is één van de belangrijkste verbeterpunten die uit deze zelfevaluatie naar voren is gekomen. Een belangrijke focus voor 2013/2014 is dan ook de verspreiding van opgedane kennis naar andere groene kennisinstituten en maatschappelijke organisaties via kenniskringen, publicaties, lezingen en symposia. Een van de belangrijkste ambities is het organiseren van een congres 'Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer' in 2014. Daarnaast streven we ernaar om de opgebouwde theorieën en praktijkervaring te presenteren op één of twee internationale congressen, en in een internationaal artikel. Ook willen we ons nadrukkelijker mengen in het maatschappelijk debat omtrent natuur- en landschapsbeheer (en beleid). Contacten met journalisten helpen hierbij, maar ook door zelf actief stukken te schrijven voor een breed publiek (en aan te bieden aan bijvoorbeeld kranten). We streven naar één krantenartikel per jaar. Verder werkt t het lectoraat momenteel mee aan een boekje 'Natuur en Ondernemen' waar ook dagblad 'Trouw' bij betrokken is.

Interne profilering richting het onderwijspersoneel verdient meer aandacht, onder andere door het up to date houden van de website, en het uitgeven van kennisbrieven (2 per jaar).

5.2 Lange termijn doelen

Een van de oorspronkelijke doelen die voor de langere termijn gepland staat is het ontwikkelen van post-initiële cursussen. Een eerste aanzet daartoe vormt een in 2013 geplande masterclass 'Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer'. Door een gebrek aan deelnemers is deze masterclass komen te vervallen. Desondanks is het plan om voor 2014 meer in te zetten op het verzorgen van vraag gestuurd extern onderwijs, via een externe cursus of masterclass, aan de hand van de opgedane kennis en ervaring door de lectoren.

Een ander lange termijn doel betreft het realiseren van een Centre of Expertise voor Natuur en Landschap. Deze wordt hieronder in besproken.

Centre of Expertise Natuur en Landschap

Momenteel wordt er binnen het kabinet volop ingezet op 'Topsectoren'. De sector Natuur en Landschap is weliswaar niet als Topsector aangemerkt, maar juist omdat er binnen deze sector momenteel veel gaande is (zo is er een grote omslag gaande in het natuurbeleid, en is de natuursector zich aan het herpositioneren), voorzien wij dat een 'Human Capital Agenda' (HCA) van groot belang is. Ook is op dit gebied in Nederland relatief veel kennis aanwezig, vergeleken met andere landen in Europa en daarbuiten. Het lectoraat zet in op een HCA Natuur en Landschap, waarmee de aansluiting onderwijs-natuursector geborgd en 'future proof' gemaakt kan worden.

Een HCA 'Natuur en Landschap' formuleert een gezamenlijk visie op de behoefte van *human capital* in de sector 'Natuur en Landschap'. Zoals eerder al gesteld, worden beleidsmakers en natuurbeheerders vandaag de dag uitgedaagd om nieuwe natuur te financieren of om,

bijvoorbeeld, cultuurhistorisch waardevolle houtwallenlandschappen een nieuwe functie te geven, door bijvoorbeeld het hout in biomassacentrales te verstoken en zo het landschap te 'verwaarden'. Willen betrokkenen effectief kunnen opereren in een veranderend maatschappelijk krachtenveld, dan moeten ze op een geïntegreerde manier beschikken over kennis en handelingsperspectieven vanuit het ecologische, het sociale en het economische kennisdomein en deze op een interactieve manier kunnen inzetten.

Het lectoraat is betrokken bij de gesprekken met werkveld en Rijksoverheid om te komen tot een HCA 'Natuur en Landschap'. Gestreefd wordt naar een intentieverklaring (eerste aanzetten hiervoor worden namens Van Hall Larenstein door het lectoraat geformuleerd) waaronder de betrokkenen, inclusief Staatssecretaris Dijksma van het Ministerie van EZ, hun handtekening zetten. In de voorbereidende gesprekken kwam naar voren dat internationalisering (natuurontwikkeling, -restauratie en -beheer als exportproduct) aandacht verdient in de HCA. Dit sluit goed aan bij de ambitie van het lectoraat om de geïntegreerde benadering ook internationaal meer toe te passen. Andere strategische thema's van de HCA worden momenteel nog verkend, maar een onderwerp als Leven Lang Leren is hierbij al genoemd.

Een HCA Natuur en Landschap omvat de gehele groene onderwijskolom – van VMBO tot WO. Een belangrijk gevolg van de HCA is het oprichten van Centra. Op HBO-niveau wordt gestreefd naar een Centre of Expertise (CoE), waarvoor Van Hall Larenstein (VHL) beoogd trekker is. Doel van de CoE is om vanuit het onderwijs een breed palet aan kennis en kunde in te zetten bij het adresseren van vragen vanuit beleid en werkveld. In zo'n centrum werken terreinbeherende organisaties (TBO's), recreatieorganisaties, kennisinstellingen, bedrijven (bijv. horecaondernemers), financiers (w.o. nationaal Groenfonds) en lokale/regionale overheden met elkaar samen aan innovatieve oplossingen voor een toekomstbestendig natuur en landschap in Nederland. Op die manier vormt het CoE een open *community of practice* van ondernemers, wetenschappers, docenten en studenten. Dit zou een impuls kunnen geven aan de kern van organisaties waar de 'Groene Topsector Natuur en Landschap' voor staat.

Aan de specifieke inhoud van het Centre of Expertise Natuur en Landschap wordt aankomend jaar invulling gegeven, zodat in juni 2014 daar een aanvraag voor ingediend kan worden. Geluiden die het lectoraat uit het werkveld verzameld heeft zijn dat de inhoudelijk vernieuwing van het groene onderwijs zich moet richten op verbreding van ecologie naar mens en economie, en van platteland naar stad. Op deze manier komen *people, planet en profit* meer in evenwicht. Leidende principes bij het opstellen van een CoE zijn vraagsturing en maatwerk. Dat betekent dat de sector 'Natuur en Landschap' zelf bepaalt wat de inhoud van de CoE wordt, wie wordt gevraagd bij te dragen en op welke manier dit wordt vormgegeven.

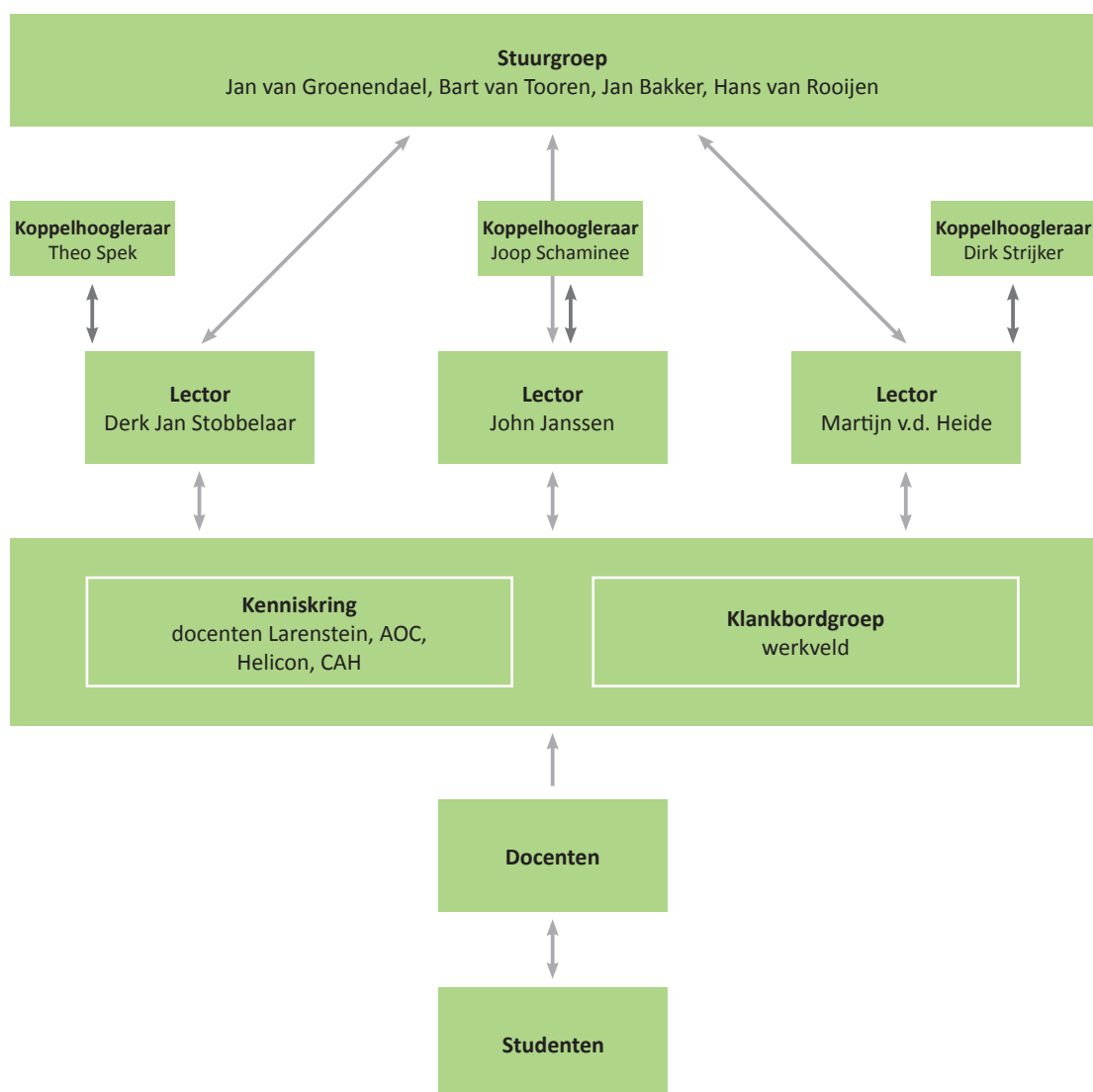
Het belang van een CoE Natuur en Landschap is drieledig. Allereerst is een CoE voor het *werkveld* van belang omdat het de aansluiting – kwalitatief en kwantitatief – verbetert tussen onderwijs en werkveld ten behoeve van de huidige en toekomstige vraagstukken in de sector 'Natuur en Landschap'. Verder vergroot een CoE de aantrekkingskracht van de sector op werknemers door het verbeteren van het beroepsperspectief (o.a. employability/ leven lang leren).

Ten tweede is het belang van een CoE voor het *beleid* dat er beter en gericht gestuurd kan worden op het behalen van beleidsdoelen en op het vinden van antwoorden op (complexe) beleidsvraagstukken, waaronder: natuurlijk ondernemen, maatschappelijke potenties van groen, (economische) waarde van groen, functionele betekenis van biodiversiteit – bijvoorbeeld agrobiodiversiteit – en ecosysteemdiensten, burgerbewustwording en -participatie op

het gebied van duurzaamheid, het vergroten van draagvlak voor natuur in de samenleving, en het multifunctioneel gebruik van de schaarse ruimte.

Ten derde is belang van een CoE voor het *onderwijs* de verhoging van de kwaliteit en de aantrekkelijkheid. Binnen een CoE , en in het bijzonder de hierboven genoemde centra, is excellentie de norm: door te werken en te studeren in een omgeving met hoogwaardige kennis, toponderzoekers, topdocenten en *state-of-the-art* kennis halen de studenten het topniveau. Een CoE 'Natuur en Landschap' draagt bij aan een verbreding, verdieping en verzwaring van het onderwijspakket, én heeft een sterk wervend karakter, waardoor er tevens meer studenten worden aangetrokken: het centrum heeft een positief effect op de in- en uitstroomcijfers van de instellingen. En wat het lectoraat betreft: de doelstellingen en insteek van de CoE zoals hierboven beschreven komen sterk overeen met die van het lectoraat.

Bijlage 1 Organogram lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer

Bijlage 2 Onderliggende financiële specificaties van de cijfers 2011 en 2012

Bij de soort opdrachtgevers maken wij onderscheid in de 1^e geldstroom (GS1), 2^e geldstroom (GS2) en 3^e geldstroom (GS3). De definitie is als volgt:

1e geldstroom (GS1):

Onder 1^e geldstroom wordt verstaan:

- De reguliere rijksbijdrage die middels de jaarlijkse bekostigingsbrief door het ministerie aan Van Hall Larenstein wordt toegekend alsook aanvullend ontvangen collegegelden.
- Interne projecten: geldmiddelen die door CvB Van Hall Larenstein ter beschikking wordt gesteld aan Opleidingen en Stafdiensten voor specifieke projecten.

2e geldstroom (GS2):

Uitgangspunt: De financier is indirect de belanghebbende van het inhoudelijke projectresultaat (niet de ontvanger). Dit betreffen geoormerkte subsidies die apart verantwoord moeten worden in de jaarrekening (G-overzicht) en FSR-tabel.

Onder 2^e geldstroom wordt verstaan:

De onderwijsopslagen die middels de jaarlijkse bekostigingsbrief door het ministerie aan Van Hall Larenstein worden toegekend.

- Dit betreffen de Lectoraatsgelden, Praktijkleren box 1 t/m 6 en Impulsgelden.
- Specifieke rijkssubsidie vanuit OCW, EL&I, VROM en WWI, dit betreffen doelsubsidies zoals KIGO en RAAK gelden.

3e geldstroom (GS3):

Uitgangspunt: De financier is direct de belanghebbende (=ontvanger) van het inhoudelijke projectresultaat. Dit betreft tevens de EU en Nuffic omdat deze partijen zich min of meer als direct belanghebbende opstellen.

*Opbrengst projecten
Geïntegreerd natuur en landschapsbeheer / Stobbelaar, Janssen en van der Heide*

Projectnr	Projectnaam	Geldstroom	2011 (bedragen * € 1.000,-)				2012 (bedragen * € 1.000,-)			
			Omzet (incl. eigen bijdrage)	Loonkosten	Overige kosten	Specifieke kosten	Omzet (incl. eigen bijdrage)	Loonkosten	Overige kosten	Specifieke kosten
3102.80001	Onderzoek en Thesis Master LWM	GS3	0	0	0	0	0	0	0	0
2114.80003	KIGO 2010/ De landschapsbeh. v.d. toekomst	GS2	53	45	8	0	166	123	14	29
2114.80010	KIGO/ Community of practice valorisatie	GS2	14	12	2	0	29	22	4	3
2114.81004	KIGO#/2011/11-041/Programma Natuur&Landschap 1j	GS2	0	0	0	0	107	75	1	31
2115.80000	#/Lectoraat De landschapsbeheerder v.d. toekomst	GS2	155	81	68	6	129	83	28	18
3105.89003	Wetenschapswinkel NL Toer Fiets Unie	GS3	1	1	0	0	2	0	0	2
7940050001	Natuur en Landschap in Zundert Wetenschapswinkelproject	GS3	0	0	0	0	0	0	0	0
7940080002	IMP/12/208/Expertisecentrum Natuur en Landschap	GS2	0	0	0	0	62	36	12	14
7940080004	KIGO#2012/11-036 Programma Natuur en Landschap	GS2	0	0	0	0	0	0	0	0
7940080006	BOX 4#/De lichtgroene student, verbreding vd studentinstroom	GS2	0	0	0	0	0	0	0	0
2115.81006	KIGO#011/11-009/ European Nature Entrepreneur	GS2	6	5	1	0	60	34	4	22
			229	144	79	6	555	373	63	119
			gem. int. Tarief:	100			gem. int. Tarief:	76		
			Int.tarief loonkst:	65			Int.tarief loonkst:	65		

Totalen per geldstroom

GS1	0	0	0	0	0	0
GS2	228	143	79	6	553	373
GS3	1	1	0	0	2	0
	229	144	79	6	555	373
						119

Bijlage 3 Kennisontwikkeling: projecten van het lectoraat

Bergherbos (gemeente Montferland)

In het najaar van 2011 is contact gezocht met de Vereniging Natuurmonumenten in Gelderland om te bekijken waar samenwerking gezocht kan worden tussen het lectoraat en Natuurmonumenten. Deze laatste is momenteel in een proces van herpositionering. De keuze is gevallen op de regio Montferland, met als doel de gelijknamige beheerteam 'klaar te stomen voor de toekomst'. Dit houdt concreet in dat gekeken wordt naar hoe het natuurbeheer verduurzaamd kan worden, door meer aandacht te krijgen voor maatschappelijke wensen en ontwikkelingen (o.a. draagvlak in de streek) en economisch interessanter te maken. Sinds najaar 2012 is de casus Montferland gesplitst in Bergherbos, de Liemers, en Landgoed de Bijvanck.

Vanuit Van Hall Larenstein is sinds het najaar van 2011 een reeks van activiteiten uitgevoerd:

1. cursusweek 'participatie; mens en natuur' (major BUF) op locatie;
2. twee onderzoeksprojecten (major NLT) gericht op een optimale inrichting en planning van het beheer van de graanakkers, waarbij ecologische waarden (flora en fauna) zo optimaal mogelijk worden gerealiseerd binnen de economische randvoorwaarden (de gerealiseerde opbrengsten door graanproductie);
3. omgevingsanalyse door het externe bureau Verder, waarbij een groot aantal betrokkenen in Montferland gevraagd is naar de relatie met Natuurmonumenten en hun wensen ten aanzien van het Bergherbos en omgeving;
4. bezoek van de kenniskring in Montferland, waarbij een rondleiding is gegeven, een toelichting op het gebied en de samenwerking tussen Natuurmonumenten en Van Hall Larenstein, en gebrainstormd is over vervolgstappen;
5. onderzoeksprojecten (major NLT) naar concretiseren van samenwerking tussen Natuurmonumenten en lokale ondernemers rondom het Bergherbos; er zijn honderd ondernemingsideeën verzameld waarna voor een van de meest kansrijke ideeën een ondernemingsplan gemaakt. Dit gaat over het ontwikkelen van een streekproduct gemaakt van het gebruik van biologisch graan van de natuurakkers van Natuurmonumenten; lokale ondernemers willen hiermee aan de slag.

De Bijvanck (gemeente Montferland)

Onderzoeksproject (minor Ecohydrologie) naar verdroging en eventuele herstelmogelijkheden en consequenties voor omgeving van natte bossen op Landgoed de Bijvanck; afhankelijk van de resultaten zal hier al dan niet een gebiedsproces in gang worden gezet.

De Liemers (gemeenten Duiven, Zevenaar, Westervoort)

Onderzoeksproject (major NLT) naar het samenwerken tussen Natuurmonumenten en andere partijen aan nieuwe netwerken voor natuur en natuurbeleving. De Vereniging Natuurmonumenten heeft geen gronden in de Liemers, waardoor dit een ideaal gebied is om deze nieuwe rol van Natuurmonumenten te verkennen. Na een inventarisatieronde zijn twee ideeën verder uitgewerkt: de superliemers en een klompenpad bij Loil. De superliemers is een set kaarten waarop de natuurlijke en culturele parels van de Liemers getoond worden. Maatschappelijke organisaties leveren tekst en beeld, de supermarkten verspreiden de kaartjes. Natuurmonumenten speelt een coördinerende rol. Met dit enthousiast ontvangen idee willen de groene organisaties de mensen van de Liemers laten zien hoe mooi het gebied is. Het klompenpad Loil komt voort uit de wens tot meer toegankelijkheid in het landschap. Natuurmonumenten gaat hierbij ondersteunen.

Groene Vallei (Gemeente Rheden)

De inzet van het lectoraat in de Groene Vallei – een samenwerkingsverband van onderwijs, bedrijfsleven en de gemeente Rheden – is tweeledig. Enerzijds maakt het lectoraat onderdeel uit van de werkgroep 'Energie uit Landschap'. Deze werkgroep heeft als doel het voorbereiden en in uitvoering nemen van een regionaal plan om het landschap in de regio te benutten voor duurzame energie uit biomassa. Ook besteedt de werkgroep aandacht aan de mogelijkheden om groene grondstoffen uit de regio in te zetten voor biobased materialen. Het lectoraat brengt inhoudelijke kennis in, en verzorgt de aansluiting met en doorwerking in het groene onderwijs. Studenten BNB kunnen worden ingezet voor het werken aan specifieke problemen die de werkgroep heeft. Zo hebben in een eerder stadium (eind 2011, begin 2012) studenten van de major Vastgoed en grondtransacties in opdracht van het lectoraat de mogelijkheden in kaart gebracht om economisch gezien meer van het landschap en de natuur in de gemeente Rheden te profiteren ('Het Groene Goud').

Anderzijds is het lectoraat betrokken bij het VeluweCollectief en de werkgroep Veluwefonds, dat tot doel heeft te komen tot een nieuwe Veluwse samenwerking. Door het Veluwefonds kunnen burgers en bedrijven worden gebonden aan 'De Veluwe' door zich mee in te zetten voor het behouden en verder ontwikkelen van natuur & landschap, recreatie & toerisme, cultuur, landbouw, enz. Om het Veluwefonds te vullen, zullen nieuwe verdienmodellen ontwikkeld moeten worden, en bij deze (conceptuele) uitdagingen is het lectoraat betrokken.

Landgoed Junne (Gemeente Ommen)

Twee deeltijdstudenten Bos en Natuurbeheer hebben een afstudeeronderzoek uitgevoerd (periode januari-juni 2012) op het particuliere landgoed Junne, langs de Overijsselse Vecht, naar integratie van verschillende wensen en belangen rondom natuur.

Lullymore Island, Ierland

Een student NLT voert een afstudeeronderzoek uit naar de aanleg van een wandelroute in het gebied Lullymore Island, gericht op betrokkenheid van bewoners in de omgeving en vergroting van de aantrekkelijkheid van het gebied voor toeristen; opdrachtgever is de Irish Peatland Conservation Council IPCC, interne begeleiding gebeurt door twee van de lectoren (periode februari-juni 2013).

Masterclass Ministerie van Economische Zaken

Tien geselecteerde studenten van de opleiding Bos en natuurbeheer hebben tijdens hun voorjaarsvakantie 2013 een Masterclass gevolgd die georganiseerd is door het ministerie van Economische Zaken en het lectoraat. Het doel hiervan was (i) om de studenten gedurende een week wegwijs te maken in de ingewikkelde wereld van de Europese politiek, de rol van Nederland hierin, governance en leiderschap, media en lobbyen, maar ook (ii) om de opleiding Bos en Natuurbeheer en het Kennislandgoed Larenstein bij de beleidsmakers tussen de oren te krijgen.

Zo kregen de studenten op dag 1 een uitvoerige inleiding van Tim Masselink en Flip van Helden (directie Europa van het ministerie) over instituties en algemene ontwikkelingen binnen Europa, en werd dieper ingegaan op het Europees Natuurbeleid. Rob van Brouwershaven (directeur van de directie Natuur en Biodiversiteit) gaf een kijkje in de keuken van het Nederlands Natuurbeleid. De dag werd afgesloten met een voorbeeld hoe het proces in elkaar stak om uiteindelijk te komen tot een Europees akkoord dat illegale houthandel verbiedt. Dag 2 ging met name over de politiek, de rol van de Tweede Kamer met als case het Neder-

lands Natuurbeleid. Pieter Kievoet hield een belangwekkend en humoristisch betoog over de kern van de politiek, en Jan-Willem van der Ham (van Bureau Bestuursraad van het ministerie) liet op een interactieve manier de studenten kennismaken met de werking van de Tweede Kamer. Dag 3 was gewijd aan media en lobbyen. Hans Laroës, voormalig hoofdredacteur van het NOS Journaal, hield een algemene inleiding over media en politiek, gevolgd door Jeltse Wiersma (weekblad Elsevier), die de relatie tussen Natuur en Media beschouwde vanuit het standpunt van Elsevier. Verder kwamen die dag Myrthe Kusse van Natuurmonumenten en Paul Nedermeijer van Van Oort en Van Oort Public Affairs en Communicatie praten over het lobbyen in de politiek en lobbyen voor de natuur in het bijzonder. Op dag 4 kwamen de lagere overheden aan bod. Karin Cox (IPO) en Frans Schut (oud-locoburgemeester van Lingewaard) spraken over het Provinciaal Natuurbeleid en ruimtelijke ordening en natuur op decentraal niveau. De studenten hebben die dag ook nog leren debatteren onder leiding van Van Hall Larenstein-docent Lubbert Hakvoort. De week werd op dag 5 afgesloten met het thema 'toekomstig leiderschap' en de nieuwe rol van de overheid in het Natuurbeleid. Peter Milovic beet de spits af met een algemene inleiding over leiderschap, en Jeroen Vis (Directie Natuur en Biodiversiteit) ging dieper in op de veranderende taak van de overheid: van een klassieke rol naar het behalen van beleidsdoelen via netwerksturing.

Extern weggezette onderzoeksoopdrachten

1. Hans Slootweg (Bureau Verder, socioloog); omgevingsanalyse stakeholders in Montferland met interviews over de relatie met Natuurmonumenten en hun wensen ten aanzien van het Bergherbos en omgeving. Het rapport van dit onderzoek is afgerond en via het lectoraat beschikbaar (november 2011-april 2012).
2. Karina Hendriks (Studio voor Leesbaar Landschap, landschapsarchitecte/sociologe): interviewen van betrokkenen en vastleggen van betrokkenen, proces, resultaten en succes- en faalfactoren van vijf casussen, te weten Molenpolder Culemborg, Groen-blauwe diensten Overijssel, weidevogelbeheer Arkemheen-Eemland, en Ruimte voor de Rivier Deventer. Concepten zijn aangeleverd (2011-2013).
3. Marcel Pleijte (Alterra, bestuurskundige), interviewen van betrokkenen en vastleggen van betrokkenen, proces, resultaten en succes- en faalfactoren van twee andere casussen: vliegbasis Soesterberg, Oude Rijnzone Bodegraven/Alphen a/d Rijn. Concepten zijn aangeleverd (2012-2013).

Bijlage 4 Kennisontwikkeling & -ontsluiting: publicatielijst lectoren 2011-2013

- Beukers, V., K. Akkerman, Y. Blaauw, R. Hendriks, B. Groenland, S. Polderman, D. van der Linde and M. van der Heide. 2013. De waarde van groen in de gemeente Rheden. *De Levende Natuur*, 114 (1): 26-27.
- Bijlsma, R.J., G.J. van Dorland, D. Bal & J.A.M. Janssen. 2010. *Oude bossen en oude bosgroei-plaatsen. Een referentiebestand voor het karteren van de habitattypen Beuken-eikenbossen met Hulst en Oude eikenbossen*. Rapport 1967, Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- Cilliers, E.J., E. Diemont, D.J. Stobbelaar & W. Timmermans. 2011: Sustainable green urban planning: the workbench method. *Journal of Place Management and Development* 4 (2): 214-224
- Cilliers, J.E., Diemont, E., D.J. Stobbelaar & W. Timmermans. 2011. Enhancing sustainable development by means of the Workbench Method. In: *Environment and Planning B: Planning and design* 38: 579-584.
- Diemont, E., J. Cilliers, D.J. Stobbelaar & W. Timmermans. 2011. *Value added planning*. Report Van Hall Larenstein, Velp.
- Dort, K.W. van, R. Haveman & J.A.M. Janssen. 2010 (red). *Excursieverslagen 2005*. Planten-sociologische Kring Nederland, Wageningen, 85 pp.
- Feola, S., M.L. Carranza, J.H.J. Schaminée, J.A.M. Janssen & A.T.R. Acosta. 2011. EU habitats of interest: an insight into Atlantic and Mediterranean beach and foredunes. *Biodiversity and Conservation* 20: 1457-1468.
- Folmer, F., A. van der Veen & C.M. van der Heide. 2010. *Valuation of Functions of the Wadden Area*. Leeuwarden, Wadden Academy - KNAW, Serial number 2010-01.
- Geertsema, W., A.T. de Blaeij & C.M. van der Heide. 2011. Development and application of a landscape design method in the Frisian Lakes Area. In: A. van Paassen, J. van den Berg, E. Steingrover, R. Werkman & B. Pedrolì (Eds). *Knowledge in Action; The Search for Collaborative Research for Sustainable Landscape Development*. Wageningen, Wageningen Academic Publishers, pp. 85-112.
- Goethem, Th. van & J.A.M. Janssen. 2011. Onder invloed: plant-dier-relaties op de grens van zee en land. In: J.H.J. Schaminée, J.A.M. Janssen & E.J. Weeda (red). *Gewapende vrede. Beschouwingen over plant-dierrelaties*. KNNV Uitgeverij, Zeist, pp 42-63.
- Goethem, T.W.W.J. van, N.M. van Rooijen, C.J.W. Bruin, J.A.M. Janssen & J.H.J. Schaminée. 2012. Plantengemeenschappen met Harlekijn (*Anacamptis morio*) in Nederland: verleden, heden, toekomst. *Stratiotes* 43: 7-21.
- Greijdanus, A., A. van Dijkhuizen, J. Janssen & D.J. Stobbelaar. 2012. De verbindende kracht van landgoed Junne. *De Levende Natuur* 113 (5): 262.
- Heide, M. van der. 2010. De (on)schatbare waarde van de Oostvlietpolder. *Leidsch Dagblad*, 'Brieven' (15 maart 2010).
- Heide, M. van der. 2010. Natuur levert ook economisch nut. *Trouw*, p. 31 (21 januari 2010).
- Heide, C.M. van der. 2010. Wirtschaftliche Aspekte landschaftsplanerischer Entscheidungen - Bewertung landschaftlicher Veränderungen. (Economic Aspects in Landscape Decision Making - Evaluation of Landscape Changes). In: *Bergbau Folge Landschaft (Post-Mining Landscape)*. Internationale Bauausstellung (IBA), Fürst-Pückler-Land 2000-2010 (Hrsg., - Ed.), Jovis, Conference Documentation, pp. 180-185.

- Heide, C.M. van der & W.J.M. Heijman. 2013. Landscape and economics; Perceptions and perspectives. In: C.M. van der Heide and W.J.M. Heijman (eds). *The Economic Value of Landscapes*. Uitgeverij Routledge, London and New York, pp. 1-19.
- Heide, C.M. van der & W.J.M. Heijman (eds). 2013. *The Economic Value of Landscapes*, 329 pp.
- Heide, M. van der & T. Selnes. 2012. *Marktwerving in het Natuurbeleid vraagt om een ondernemende Overheid*. www.mejudice.nl, 21 februari 2012.
- Heide, C.M. van der & F.J. Sijsma. 2011. *De Maatschappelijke Waardering van Ecosysteemdiensten; en de Toepassing van Ecosysteemdiensten voor beter geïnformeerde Publieke Besluitvorming*. Wageningen, WOt-rapport, Natuurverkenning 2011.
- Heide, C.M. van der, N.A. Powe & S. Navrud. 2010. Economic principles of monetary valuation in evaluation studies. In: F.M. Brouwer and M. van Ittersum (Eds). *Environmental and Agricultural Modelling: Integrated Approaches for Policy Impact Assessment*. Dordrecht, Heidelberg, London and New York, Springer, pp. 295-317.
- Heide, C.M. van der, J.A.M. Janssen & D.J. Stobbelaar. 2011. *Verschillende kleuren, één meesterwerk. Lectorale rede 'Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer'*. Van Hall Larenstein, Velp, 84 pp.
- Heiden, M. van der, R. Hogeling, O. Van der Geest, R. Ketelaar & J. Janssen. 2012. Optimalisering van het akkerbeheer in Montferland. *De Levende Natuur* 113 (5): 263-264.
- Heijman, W. & M. van der Heide. 2011. Economie van het landschap. *Economisch Statistische Berichten* 96 (4611): 342-345.
- Heijman, W. & M. van der Heide. 2011. Een historisch overzicht van natuur in economische context. *Economisch Statistische Berichten* 96 (4612s): 4-10.
- Heijman, W.J.M., H. Hoofwijk & C.M. van der Heide. 2012. Verrommeling op de Veluwe? *Landschap* 29(2): 83-92.
- Hendriks, K., D. Melman, M. van der Heide & L. Braat. 2012. Economische waarde van biodiversiteit en ecosystemen. *Biodiversiteit*, 31 (cahier 4): 50-54.
- Hoofwijk, H. & D.J. Stobbelaar. 2010. Het onderzoek van de Wetenschapswinkel: een persoonlijke terugblik. In: *Het Stortfront november 2010*. Milieugroep Regionale Stort Westelijke Mijnstreek, pp. 14-15.
- Janssen, J.A.M. 2012. Door de bomen het bos weer zien in natuurbeleid. *VVA-Magazine* Mei 2012: 26-27.
- Janssen, J.A.M. 2012. Plantensociologie in de rechtbank. *Stratiotes* 43: 3-5.
- Janssen, J.A.M. & R.J. Bijlsma. 2010. *Vegetatie- en habitatkartering Witterveld 2010*. Rapport 2178, Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- Janssen, J.A.M. & J.H.J. Schaminée. 2010. *Passende beoordeling Natura 2000-gebieden Brunsummerheide en Geleenbeekdal. Second opinion over de mogelijke effecten van de geplande Buitenring Parkstad Limburg*. Rapport 2120, Alterra Wageningen UR, Wageningen.
- Janssen, J.A.M. L. Kuiters, J.H.J. Schaminée & N.A.C. Smits. 2011. Het Paraphilido strigosae-Hordeetum marini in de Prunje. *Stratiotes* 42: 35-41..
- Janssen, J.A.M., R. Haveman, A.S. Kers & I. De Ronde. 2012. De Zandzeekraal-associatie (*Salicornietum decumbentis*) in Nederland. *Stratiotes* 43: 26-33.
- Melman, Th.C.P. & C.M. van der Heide 2011. *Ecosysteemdiensten in Nederland; Verkenning Betekenis en Perspectieven van Ecosysteemdiensten*. Wageningen, WOt-rapport, Natuurverkenning 2011.

- Melman, Th.C.P., C.M. van der Heide, L.C. Braat and H.A. Udo de Haes. 2010. Ecosysteemdiensten: nieuw anker voor omgevingsbeleid? *Landschap*, 27: 209-219.
- Moorsel, R.C.M.J. van, J.A.M. Janssen & A. Zonderland. 2012. *Salicornia pusilla* Woods (Eenbloemige zeekraal) na 25 jaar weer aangetroffen in Nederland. *Gorteria* 35: 226-230.
- Oostenbrugge, R. van, Th.C.P. Melman, J.R.M. Alkemade, H.W.B. Bredenoord, P.M. van Egmond, C.M. van der Heide & B. de Knecht. 2010. *Wat Natuur de Mens biedt; Ecosysteemdiensten in Nederland*. Bilthoven and Den Haag, Planbureau voor de Leefomgeving, Publication number 500414002.
- Prins, D., G. Leistra & D.J. Stobbelaar. 2010. *Een mooier en duurzamer Nederlands landschap. De bijdrage van het groen onderwijs*. GKC Programma Natuur en Landschap, 31 pg.
- Raemakers, I., E. Weeda, J. Janssen & K. van Dort. 2010. *Kartering terrestrische Natura 2000 habitattypen Botshol 2009*. Rapport Ecologica, Maarheeze.
- Santegoets, J., D.J. Stobbelaar. 2012. Reflecteren op groene participatieprocessen. *Groen. Vakblad voor ruimte in de stad en landschap*. 7-8/28-31.
- Schaminée, J.H.J., J.A.M. Janssen & E.J. Weeda. 2011 (red.). *Gewapende vrede. Beschouwingen over plant-dierrelaties*. KNNV Uitgeverij, Zeist, 192 pp.
- Schaminée, J.H.J. & J.A.M. Janssen. 2012. Inleiding: geboeid door het verleden. In: Schaminée, J.H.J. & J.A.M. Janssen 2012 (red.). *Geboeid door het verleden. Beschouwingen over historische ecologie*. KNNV Uitgeverij, Zeist, pp 6-10.
- Schaminée, J.H.J. & J.A.M. Janssen. 2012 (red.). *Geboeid door het verleden. Beschouwingen over historische ecologie*. KNNV Uitgeverij, Zeist, 184 pp.
- Schaminée, J.H.J., G.H.P. Dirx & J.A.M. Janssen. 2010. *Grenzeloze Natuur. De internationale betekenis van Nederland voor soorten, ecosystemen en landschappen*. KNNV-Uitgeverij, Zeist, 138 pp.
- Schaminée, J.H.J., J.A.M. Janssen, S.M. Hennekens & W.A. Ozinga. 2011. Large vegetation databases and information systems: new instruments for ecological research, nature conservation and policy making. *Plant Biosystems* 145: 85-90.
- Schouten, M.A.H., C.M. van der Heide, W.J.M. Heijman en P.F.M. Opdam. 2012. A resilience-based policy evaluation framework: application to European rural development policies. *Ecological Economics*, 81 (September): 165-175.
- Sijtsma, F., A. van Hinsberg, W. van der Bilt, M. van der Heide, B. de Knecht & H. Leneman. 2011. De effecten van keuzes in natuurbeleid. *Economisch Statistische Berichten* 96 (4612s): 29-35.
- Sijtsma, F.J., C.M. van der Heide & A. van Hinsberg. 2011. Biodiversity and decision-support: integrating CBA and MCA. In: A. Hull, E.R. Alexander, A. Khakee and J. Woltjer (eds). *Evaluation for Participation and Sustainability in Planning*. London and New York, Routledge, pp. 197-218.
- Silvis, H. & M. van der Heide. 2012. Agriculture. In: V. Bitzer, R. Cörvers, P. Glasbergen and I. Niestroy (Eds). *European Union, Governance and Sustainability*. Open Universiteit, Textbook, pp. 247-283.
- Simeonova, V.S., Th. van der Sluis, E.J. Bos, C.M. van der Heide, R.H.G. Jongman and D. Kleijn. 2010. *Countries of Relevance for Development Cooperation in Ecological Networks*. Wageningen, Alterra, Alterra-report 2032.
- Stobbelaar, D.J. 2010. Geïntegreerd Beheer Sleutel tot kwaliteit landschap. *VVA magazine* 4-2010: 11.

- Stobbelaar, D.J. 2011. Studenten landschapsgeschiedenis geven impuls aan omgeving Emmen. Cultuurhistorie als startpunt voor regionale ontwikkeling. *VVA Magazine*, maart 2011, blz. 17.
- Stobbelaar, D.J. 2012. *Bewoners maken het groen*. Uitgeverij Landwerk, 100 pp.
- Stobbelaar, D.J. & J. de Graaff. 2010. Velper studenten werken aan reconstructie Gelderse Vallei. *Vakblad Natuur, Bos en Landschap* 5: 22-25.
- Stobbelaar, D.J. & K. Hendriks. 2011. Designing socially sound poultry farming: matching hen ethology, farm management and landscape quality. *Journal of Agricultural Science and Technology* 5 (12).
- Stobbelaar, D.J. & H. Hoofwijk. 2010. Een project in zeven lessen. In: *Wetenschapswinkel Wageningen UR 25 jaar!*, Wageningen Universiteit en Research Centre, pp. 20-23.
- Stobbelaar, D.J. & H. Hoofwijk. 2012. Co-creation of solutions by generating partnerships between civil society organisations and knowledge institutions. Examples from the Wageningen UR shop. In: 5th Living Knowledge conference 2012 on Re-imagining research relationships : co-creating knowledge in a democratic society: *proceedings & handbook, Bonn, Germany, 10-12-May 2012*. - Bonn, Germany: International Science Shop, 2012
- Stobbelaar, D.J. & G. Leistra. 2010. Upscaling local environmental problems to create governance solutions. In: B. Klijn e.a. (eds). *Book of abstracts. Scaling and Governance conference 2010*. "Towards a new knowledge for Scale Sensitive Governance of Complex Systems", pp 34-35.
- Stobbelaar, D.J. & B. Pedroli. 2011. Perspectives on landscape identity, a conceptual challenge. *Landscape Research* 36(3): 321-339.
- Stobbelaar, D.J. & J. Proost. 2012. Inspirerend onderzoek. In: N. Lecina, F. Jaspers, S. Bink (red.) *Verkenning nieuw Nederland*. IMI, pp 153-155.
- Stobbelaar, D.J. & J. Raggers. 2011. Optimaal beheer van hakhoutpercelen voor biomassa-productie. *Vakblad Groen*, pp 34-37.
- Stobbelaar, D.J., M. van der Heide & J.A.M. Janssen. 2011. Natuur in een gouden kooi is verleden tijd. *Vakblad Groen* 10: 22-25.
- Stobbelaar, D.J., E. Moors & W. Timmermans. 2010. Van school naar kenniscentrum. *Delta* 44: 20-21.
- Stobbelaar, D.J., J. van Ruth & K. Hendriks. 2010. Matching hen ethology, farm management and landscape quality in a design for outdoor poultry farming. *Proceedings of IFSA 2010*: 2040-2049.
- Stobbelaar, D.J., M. Koedoot & J. Santegoets. 2013. *Natuurmonumenten als maatschappelijke speler. Evaluatie van pilot projecten in Montferland en de Liemers*. Rapport Hogeschool Van Hall Larenstein.
- Turpin, N., L. Stapleton, E. Perret, C.M. van der Heide, G. Garrod, F. Brouwer, V. Voltr and D. Cairol. 2010. Assessment of multifunctionality and jointness of production. In: F.M. Brouwer and M. van Ittersum (eds). *Environmental and Agricultural Modelling: Integrated Approaches for Policy Impact Assessment*. Dordrecht, Heidelberg, London and New York, Springer, pp. 11-35.
- Weidner, M. & J. Janssen. 2012. Het Zuid-Afrikaanse Renosterveld: heden, verleden en toekomst. In: Schaminée, J.H.J. & J.A.M. Janssen 2012 (red.). *Geboeid door het verleden. Beschouwingen over historische ecologie*. KNNV Uitgeverij, Zeist, pp. 6-10.
- Zanten, M. van, T.L. Pons, J.A.M. Janssen, L.A.C.J. Voeselek & A.J.M. Peeters. 2010. On the relevance and control of leaf angle. *Critical Reviews in Plant Science* 29: 300-316.

Bijlage 5 Kennisontsluiting: samenwerkende partners

Alterra Wageningen UR Wageningen
AOC-Oost, Almelo
Bureau Verder, Utrecht
CAH Dronten
Gegevensautoriteit Natuur, Wageningen
Gemeente Rheden
Groene Kennis Coöperatie (GKC), Ede
Helicon, Velp
LEI Wageningen UR, Den Haag
Ministerie van Economische Zaken, Den Haag
Natuurmonumenten, Rheden en 's-Graveland
Radboud Universiteit, Nijmegen
Rijksuniversiteit Groningen
Staatsbosbeheer, Driebergen
Studio Voor Leesbaar Landschap, Wageningen
Wageningen Universiteit

Bijlage 6 Kennisontsluiting: lezingen vanuit het lectoraat, veldwerkdagen, kenniskringbijeenkomsten en interviews

Congressen/symposia

Het lectoraat heeft tot nog toe drie congressen georganiseerd en een lectorale rede, zie hieronder. Hoewel elk congres ingestoken werd vanuit een bepaald perspectief (respectievelijk cultuurhistorie, ecologie, economie), stond telkens een geïntegreerde en interdisciplinaire benadering van het onderwerp centraal. De congressen waren gericht op studenten en docenten, maar werden ook door veel externen (uit het werkveld) bezocht. Het congres over 'Natuurbeleid anno 2012' werd op speciaal verzoek van docenten georganiseerd. De drie koppelhoogleraren traden telkens als dagvoorzitter op tijdens de congressen.

- Congres 'Natuur en cultuurhistorie', 10 januari 2012 (ca. 100 deelnemers)
- Congres 'Natuurbeleid anno 2012', 4 juni 2012 (ca. 150 deelnemers)
- Congres 'Natuur en economie', 30 oktober 2012 (ca. 180 deelnemers)
- Congres 'Eco-informatica', gepland voor 16 april 2013
- Lectorale rede, 21 april 2011

Verslagen van de congressen zijn te vinden op de website van het lectoraat. De lectorale rede is ook in boekvorm gepubliceerd.

Gastlezingen verzorgd door externen

- Op 21 september 2011 is door Josefien Oude Munnink (DLG) een gastcollege gegeven over "Sociaal-economische aspecten van Natuurbeheer in Baviaanskloof, Zuid-Afrika".
- Op 29 november 2011 is een gastcollege "geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer" gegeven door Willem Meijers van het Groenfonds over alternatieve inkomsten in het natuurbeheer.
- Op 19 december 2011 is een gastcollege gegeven door Frank Zanderink van Stichting Ark over natuurbeheer en natuurbeelden in Nederland ten opzichte van Oost-Europa.
- Op 14 januari 2013 heeft er een gastlezing van Johan van de Gronden (directeur WNF) plaatsgevonden over de nieuwe koers van natuurbeschermingsorganisaties.
- Op 13 februari 2013 heeft Rhoda Malgas (Stellenbosch University, Zuid-Afrika), een gastcollege verzorgd over duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen in de Kaapse regio.

Colleges verzorgd door lectoren aan studenten

- Startworkshop, Derk Jan Stobbelaar, Martijn van der Heide, John Janssen, tweedejaars BNB Landschapsontwikkelingsplan
- Practicum cultuurhistorie, Derk Jan Stobbelaar, tweedejaars BNB Landschapsontwikkelingsplan
- College belangen (sociologische insteek), Derk Jan Stobbelaar, tweedejaars BNB Landschapsontwikkelingsplan
- Spreekuur, discussiëren over cultuurhistorische en sociologische aspecten, Derk Jan Stobbelaar, tweedejaars BNB Landschapsontwikkelingsplan
- College ecosysteemdiensten, Martijn van der Heide, derdejaars Tropical Forestry
- College Payment for Ecosystem Services, Martijn van der Heide, derdejaars studenten minor International Nature Entrepreneur
- College vegetatiemonitoring, John Janssen, derdejaars major Natuur- en Landschapstechniek
- College mediterrane vegetatie, John Janssen, derdejaars studenten minor International Nature Entrepreneur en Tropical Forestry
- Projectvaardigheden (methodische stappen tot planvorming), Derk Jan Stobbelaar, tweedejaars BNB Landschapsontwikkelingsplan, eerstejaars studenten Landschapsadviseur, derdejaars studenten Natuur- en landschapstechniek, derde- en vierdejaars studenten deeltijdopleiding Natuur- en landschapstechniek

- ‘Externe’ beoordelaar van door studenten ontwikkelde landschapsontwikkelingsplannen en ondernemingsplannen, niet alleen op hun economische merites, maar ook op samenhang tussen people, planet, profit, Martijn van der Heide.
- Kennisdag Welkom in de natuur, Derk Jan Stobbelaar, “Binding in de streek”, november 2012
- Samen voor Natuur, Martijn van der Heide, “Economie en Natuur: meer dan Water en Vuur”, november 2010
- Samen voor Natuur, John Janssen, “Klimaatverandering”, november 2011
- Presentatie tijdens congres Natuurwaarde Verzilveren (georganiseerd door GKC Natuur & Landschap), Martijn van der Heide, “Rijk, Bedrijfsleven en TBO’s: Natuurlijk Ondernemen!”, november 2011.
- Workshop Groene Vallei, Martijn van der Heide, “Het Groene Goud”, december 2011
- Presentatie tijdens opening Hogeschooljaar 2012-2013, Martijn van der Heide, “Van Polarisation naar Integratie”, september 2012
- Masterclass organisatie, Martijn van der Heide, Ministerie van Economische Zaken, februari 2013

Bijeenkomsten/cursussen voor docenten verzorgd door lectoraat

- Publiceren: cursus georganiseerd door Lynx waarbij docenten werden gestimuleerd om een vakartikel te schrijven, 2010
- Stageverslag beoordeling: zicht krijgen op en delen met elkaar wat Hbo kwaliteit is, september 2012
- Onderzoek & planvorming: wat is het verschil en verband tussen onderzoek en planvorming, in samenwerking met Tuin en landschapsinrichting, 13 december 2010
- Bronvermelding en plagiaat: Hoe werkt de plagiaatscanner en hoe kunnen we deze inzetten in het onderwijs, 21 januari 2013
- Projectvoorstel/PvA: formulier goedkeuring projectvoorstel, inzet docenten op projectplan, rol van projectplan bij afstuderen (planvorming & onderzoek projecten), 5 november 2012 en 18 maart 2013
- Projectvaardigheden: helder krijgen wat projectvaardigheden zijn bij de opleiding Land en Watermanagement tijdens de onderwijsontwikkelingdag, 10 december 2012

Veldwerkdagen verzorgd door het lectoraat

- Bij het bezoek aan Montferland is gekeken naar de lopende samenwerking tussen Natuurmonumenten en Van Hall Larenstein, passend binnen de herpositionering van Natuurmonumenten, waarbij gestreefd wordt naar meer verbinding tussen mens en natuur. In het gebied vinden diverse studentprojecten plaats.
- Het bezoek aan de Drentsche Aa stond in het teken van cultuurhistorie, natuurbeheer en erfgoedzorg. In het gebied is volop aandacht voor een integrale afweging van diverse belangen, mede op basis van kennis vanuit verschillende disciplines – iets wat ook het lectoraat nadrukkelijk voor ogen heeft.
- Bij vliegbasis Soesterberg hebben we gekeken in hoeverre de plannen voor dit gebied een goed voorbeeld van geïntegreerd natuur en landschapsbeheer vormen. Kansen zien voor natuur, proactief denken, coalities sluiten, integratie van belangen en disciplines, en ‘groen voor rood’ kwamen aan bod.
- In Almere werd een "groene" zorginstelling bezocht. Dit bezoek heeft er mede toe geleid dat binnen de minor Mens en Natuur een opdracht zal worden gedaan om de natuur rondom de zorginstelling dichterbij de mensen te brengen.

Kenniskringbijeenkomsten

- 30 november 2010, Velp. Eerste kenniskringbijeenkomst, met bespreking van wensen en verwachtingen van docenten en lectoren.
- 29 maart 2011, Velp. Tweede kenniskringbijeenkomst met bespreking van integratie scan onder docenten, docent ontwikkeling, curriculum vernieuwing en de stand van zaken.
- 14 juni 2011, Soesterberg. Veldwerkdag op de vliegbasis, waar een nieuwe functie van het gebied samengaat met versterking van natuur, recreatie en wonen.
- 11 november 2011, Almere. Veldwerkdag met bezoek aan een "groene" zorginstelling in Almere, met discussie over het thema 'Natuur en gezondheid'.
- 20 december 2011, Velp. Interne kenniskringbijeenkomst met Karina Hendriks (Studio Voorleesbaar Landschap). Voordracht en discussie over de casus Molenpolder (Culemborg), waar cultuurhistorische elementen van de Hollandse Waterlinie worden geïntegreerd met natuur- en waterbeheer.
- 28 februari 2012, Velp. Interne (Van Hall Larenstein) kenniskring gehouden over de structuur van de opleiding, met deelname van alle thema- en major-coördinatoren en andere docenten.
- 17 april 2012, Zeddam. Veldwerkdag met de kenniskring, stuurgroep en koppelhoogleraren in Montferland over geïntegreerd natuurbeheer door Natuurmonumenten en de samenwerking met Van Hall Larenstein, inclusief een brainstorm sessie over ideeën voor vervolgonderzoeken.
- 24 april 2012, Velp. Interne kenniskringbijeenkomst plaats waarin Marcel Pleijte (Alterra) de casus Vliegveld Soesterberg nader toelichtte, waarna discussie plaatsvond.
- 18 september 2012, Drentsche Aa gebied. Veldwerkdag met de kenniskring, stuurgroep en koppelhoogleraren in Drentsche Aa gebied. Het bezoek stond in het teken van cultuurhistorie, natuurbeheer en erfgoedzorg.

Interviews

- *Dagblad De Gelderlander* (12 februari 2013). Artikel naar aanleiding van project 'SuperLiemers' in De Liemers.
- *Dagblad Trouw* (30 januari 2013). Artikel naar aanleiding van project 'SuperLiemers' in De Liemers.
- *Landwerk* (2012-6). Bedoelingen rond Groot Mijdrecht Noord bleven te lang vaag. Interview met lector John Janssen naar aanleiding van processen rond natuurontwikkeling in polder Groot Mijdrecht.
- *Mens en Landschap, landschapsbeheer Zuid-Holland* (2012-1). Individualisering leidt niet per se tot minder vrijwilligers (interview met Evelien Tonkens en Derk Jan Stobbelaar), p 4-6.
- *Vakblad Bos Natuur en Landschap* (2011, juni). Lectoren zoeken sociale en economische kant van natuur. Interview naar aanleiding van de lectorale rede.
- *Vooruitzine: vooruitblik meerjarenafpraak 2011-2015 GKC* (2012). Al het goede komt in drievoud: Lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer en project Landschapsbeheerder van de toekomst (interview met Derk Jan Stobbelaar, Martijn van der Heide en John Janssen), p. 66-67.
- *Tijdschrift Groen* (2011-10); artikel naar aanleiding van de lectorale rede, waarin aan de hand van het voorbeeldgebied Vliegveld Soesterberg het gedachtegoed van het lectoraat uiteengezet wordt.

Bijlage 7 Interviews met docenten, werkveld en studenten

B7.1 Docenten

In deze sub-paragraaf worden de gehouden interviews met docenten op hoofdlijnen samengevat. Het betrof interviews met zeven docenten, zes van Van Hall-Larenstein (vijf van de opleiding Bos en Natuurbeheer, en één van de opleiding Land en Watermanagement) en één van MBO Helicon.

Activiteiten en projecten

De zeven geïnterviewden kunnen verscheidene activiteiten en projecten van het lectoraat opsommen. Alle docenten noemen de veldwerkdagen als activiteit waar ze aan deelgenomen hebben. Deze worden over het algemeen als nuttig en positief ervaren, vooral vanwege het contact met het werkveld en externen. Niettemin geven vier docenten aan dat er meer nadruk op de integratie mag liggen, dat alle drie de onderdelen (economie, ecologie, sociologie/cultuurhistorie) aan bod moeten komen, en dat meer diepgang bereikt zou mogen worden tijdens deze veldwerkdagen. Zes van de zeven docenten geven aan bekend te zijn met de verschillende congressen/symposia die de lectoren organiseren. Deze dagen worden als positief, belangrijk, goed visitekaartje en stimulerend bestempeld. Ook worden de projecten samen met Natuurmonumenten in de Liemers, Montferland en Bergherbos door vier docenten genoemd. Deze projecten worden als belangrijk ervaren omdat zowel docenten, studenten als het werkveld samenwerken aan actuele vraagstukken. Daarnaast noemen twee docenten dat de lectoren colleges hebben gegeven bij diverse semesters en majors in de opleiding Bos en Natuurbeheer.

Verder worden de volgende activiteiten en projecten eenmalig genoemd:

- Interne overleggen kenniskring
- Onderwijsontwikkeling in curriculum BNB
- Groene Vallei studentproject
- KIGO European Nature Entrepreneur, minor International Nature Entrepreneur
- Studentbegeleiding door lectoren bij afstudeerfase en projecten
- Masterclass 'Natuurbeleid' op het ministerie van EZ
- KIGO landschapsbeheerder van de toekomst

Bijdrage onderwijs

Vier docenten geven aan dat de lectoren bij een tweedejaars thema (namelijk het Landschapsontwikkelingsplan, LOP) een bijdrage hebben geleverd die zichtbaar is. Wel geven twee docenten daarbij aan dat de lectoren hier nog meer zouden kunnen doen. Dit thema is bij uitstek geschikt om integratie in toe te passen, vinden zij. Verder noemen de docenten losse colleges, of losse begeleiding, zoals een college ecosysteemdiensten door een lector, assessor functie van een lector, netwerkverbreding door de lectoren, en meedenken in opstarten minor International Nature Entrepreneur. Er zijn ook kritische geluiden, bijvoorbeeld dat er weinig in jaar 1 gebeurt vanuit het lectoraat (1), dat er nog geen extra instroom is van studenten die speciaal voor de geïntegreerde visie binnen komen (1), dat de ambities van het lectoraat te hoog liggen voor wat betreft studenten aankunnen in jaar 1 en 2 (1), dat het lectoraat weinig gericht is op het internationale aspect (1), en dat het lectoraat weinig bijdraagt met betrekking tot de donkergroene kant, bijvoorbeeld eco-informatica (1).

Bijdrage eigen ontwikkeling

Over het algemeen levert het lectoraat een positieve bijdrage aan de eigen ontwikkeling van docenten. Zo geven twee docenten aan dat ze door het lectoraat zelf geïntegreerder zijn gaan denken en een andere blik hebben gecreëerd op het landschap. Daarnaast worden de volgende zaken genoemd, die als positief worden ervaren voor de eigen ontwikkeling van docenten: meer dynamiek op de werkvloer (1), op de hoogte gehouden worden van externe ontwikkelingen (1), een breder netwerk gecreëerd (2), en eigen expertise in kunnen zetten in lectoraatprojecten (1). Daarnaast geven drie docenten aan dat hun inhoudelijke ontwikkeling niet door het lectoraat is beïnvloed. Twee van de drie docenten gaven hiervoor een reden: het lectoraat richt zich niet op internationaal natuurbeheer (1) en het is onduidelijk wat het lectoraat verwacht van docenten (1).

Profilering naar werkveld

De profilering van het lectoraat richting het werkveld vindt, aldus drie docenten, vooral plaats via symposia en congressen. Hier wordt een breed publiek aangetrokken, waarbij één docent wel de kanttekening maakt dat tijdens zo'n dag de profilering van het lectoraat beter kan, en minder bescheiden hoeft te zijn. Ook geven drie docenten aan dat de samenwerking met Natuurmonumenten getuigt van een goede profilering naar het werkveld toe. Vijf docenten geven evenwel aan dat de profilering extra aandacht behoeft, en momenteel onvoldoende is. Zowel nationaal als internationaal valt daar nog wat te halen vinden deze docenten, bijvoorbeeld via het gebruik van sociale media.

Sterke punten

Alle docenten hebben sterke punten van het lectoraat op kunnen noemen, en over het algemeen zijn de docenten erg tevreden over het lectoraat. De sterke punten zijn grofweg te verdelen in de volgende categorieën: 1. thema, 2. personen, 3. onderwijs en 4. activiteiten.

1. Onder de categorie thema vallen de opmerkingen over het geïntegreerde aspect van het lectoraat. Zo geven de docenten aan dat het lectoraat volledig past bij de ontwikkeling van het werkveld (1), dat de lectoren met actualiteiten aan de slag gaan (1) en dat het geïntegreerde thema erg belangrijk is voor de hele opleiding (1). Ook geeft één docent aan dat hij een goed beeld heeft gekregen over geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer en hoe hij dit kan toepassen in het onderwijs. Verder kijken de lectoren breder naar natuur dan de meesten docenten dat doen, aldus één docent. De drie verschillende invalshoeken is een kracht van het lectoraat (1).
2. Daarnaast worden de personen die de functie van lector vervullen als sterk beoordeeld. Docenten vinden bijvoorbeeld dat de lectoren een goede dekking hebben van de drie terreinen (1), dat ze toegankelijk zijn (1) en dat ze vanwege hun aanwezigheid op één dag elkaar scherp en dynamisch houden (1).
3. De inbedding in het onderwijs wordt als sterk gekenmerkt door één docent. Een andere docent zegt dat er korte lijnen zijn met het onderwijs.
4. Als sterke activiteit worden de symposia/congressen genoemd door één docent.

Zwakke punten

1. Alle docenten hebben ook zwakke punten van het lectoraat kunnen benoemen. De zwakke punten zijn grofweg in te delen in de volgende vijf categorieën: 1. aanwezigheid en profilering, 2. integratie, 3. aansturing, en 4. toepasbaarheid
2. De korte aanwezigheid van de lectoren (1 dag per week) wordt als belemmerend gezien door twee docenten. Bovendien vond één geïnterviewde dat de lectoren op een weinig zichtbare plek in het gebouw zitten. Andere opmerkingen die betrekking hebben op de aanwezigheid en profilering, en die ieder één keer werden genoemd, zijn: (a) de naamgeving van het lectoraat geeft een beperking, onder andere door de term “beheer”, (b) de zichtbaarheid naar studenten is te gering, (c) er wordt alleen gefocust op de opleiding BNB, (d) er moet betere communicatie komen over de kenniskring (ook externen zouden hieraan moeten kunnen deelnemen en er van op de hoogte gehouden moeten worden), en (e) de communicatie over het lectoraat versus KIGO landschapsbeheerder van de toekomst is onvoldoende.
3. Als tweede categorie is de integratie van de drie onderdelen veel genoemd. Onderstaande punten zijn steeds door één docent genoemd: (a) de lectoren zetten in op hun inhoudelijke expertise en niet op het geïntegreerde, (b) een mogelijk nadeel kan de driekoppige invulling van het lectoraat zijn (weten zij zelf te integreren?), (c) tijdens veldwerkdagen zie je dat de insteek soms sterk ecologisch is, terwijl ook daar het integrale bewerkstelligd moet worden, en (d) ze zijn zelf geen experts op het gebied van geïntegreerd natuurbeheer, waardoor er gebrek is aan integratie in sommige activiteiten.
4. Onder het punt aansturing zijn de volgende drie punten genoemd die steeds genoemd zijn door één docent: (a) de lectoren trekken te weinig aan docenten (er is geen sturing), (b) ze huren externe onderzoekers in, maar willen ook dat docenten onderzoek leren doen, daar ligt een gemiste kans, en (c) integratie is zo breed; een theoretisch kader en denkrichting ten aanzien van integratie ontbreekt.
5. Als laatste punt wordt toepasbaarheid genoemd. Eén docent vraagt zich af of de inbedding en toepasbaarheid in jaar 1 en 2 wel goed verloopt en ziet dit als zwak.

Kansen

Zes van de zeven docenten hebben één of meerdere kansen benoemd voor het lectoraat. Alle negen kansen zijn maar één keer genoemd. Het betreft: (a) bij DLG is de wens naar groene projectontwikkeling ontstaan, hier zou het lectoraat een rol in kunnen vervullen, (b) de lectoren zouden cursussen kunnen ontwikkelen voor externen, en (c) er is nog veel te halen op het gebied van onderwijsontwikkeling, waarbij het LOP thema als voorbeeld wordt genoemd, (d) er zou betere integratie tijdens activiteiten van het lectoraat (bijvoorbeeld congressen) kunnen plaatsvinden, (e) de lectoren moeten op zoek gaan naar geïntegreerde goeroes en voorbeelden, (f) de lectoren moeten internationaler gaan kijken, maar ook (g) meer samenwerking zoeken met andere vestigingen en opleidingen, (h) er zou meer sturing op docenten mogen komen en de docenten moeten meer betrokken worden bij het lectoraat, (i) de lectoren zouden een adviserende rol kunnen vervullen voor terreinbeherende instanties.

De onderdelen: economie, ecologie, cultuurhistorie/sociologie

Vier van de zeven docenten geven aan dat het lastig is om te oordelen over de vraag of de drie onderdelen (economie, ecologie, cultuurhistorie/sociologie) goed en evenveel vertegenwoordigd zijn, omdat zij zelf voornamelijk met één of twee lectoren omgaan en daardoor niet altijd zicht hebben op alle drie de onderdelen. Ook geeft één docent aan dat van Derk Jan Stobbelaar, vanwege zijn dubbelrol, het soms lastig te beoordelen is wat hij doet vanuit zijn rol als lector en wat vanuit zijn docentenrol. Verder geven twee docenten aan dat alle drie de onderdelen evenwichtig aan bod komen, maar zijn er ook twee docenten die vinden dat cultuurhistorie onderbelicht is, en stelt één docent dat het ecologische aspect onvoldoende naar voren komt.

Wensen/aanvullingen

Drie docenten hebben aangegeven dat ze verdere aanvullingen en wensen hadden op het afgenomen interview. Dit zijn de volgende:

- Bij iedere veldwerkdag moet er nagedacht worden over de integratie van de verschillende aspecten, wellicht zou ook het internationale aspect meegenomen kunnen worden;
- Graag ook de opleiding Land en watermanagement (LWM) meenemen bij het lectoraat; hier liggen goede kansen bijvoorbeeld bij de major planologie en water;
- Er is behoefte aan een doorkijk; wat gebeurt er na juni 2014? Wat is de huidige stand van zaken en wat wil het lectoraat nog bereiken? Hieraan moeten de lectoren toevoegen waar een bijdrage gewenst is vanuit docenten.

B7.2 Werkveld

In deze paragraaf worden de vijf gehouden interviews met extern deskundigen (werkveld) op hoofdlijnen samengevat.

Activiteiten en projecten

Alle geïnterviewden kunnen meerdere activiteiten en projecten opsommen die binnen het lectoraat worden georganiseerd en uitgevoerd. Het meest in het oog springend – door vier van de vijf geïnterviewden aangehaald – zijn de verschillende congressen/symposia die het lectoraat heeft georganiseerd. Hierbij worden de praktische insteek, de afstemming, de hoeveelheid bezoekers en keuze van de sprekers als positief ervaren. Er zijn ook kritische geluiden te horen over deze congressen. Zo zou er beter gekeken moeten worden naar de capaciteiten van de dagvoorzitter en zou het lectoraat deze congressen meer kunnen uitbuiten als profileringsmogelijkheid. Een andere activiteit die (door twee geïnterviewden) wordt genoemd zijn de toegepaste onderzoeksprojecten samen met Natuurmonumenten. Deze projecten worden gekwalificeerd als belangrijk, relevant voor het werkveld en vernieuwend. Ook de veldwerkdagen worden door twee geïnterviewden genoemd. Over deze dagen wordt gezegd dat ze verschillende disciplines bij elkaar brengen en dat het inspirerende dagen zijn, waarbij intensieve samenwerkingsverbanden ontstaan. Tot slot wordt de lectorale rede door twee externen genoemd. Deze dag wordt bestempeld als geslaagd, al zegt één van de geïnterviewden wel dat de verschillende bijdragen op die dag (workshops in de ochtend, lezingen door externen in de middag en de lectorale rede zelf) niet speciaal op elkaar waren afgestemd.

Bijdrage werkveld

In het natuurbeheer draagt het lectoraat veel bij, geven vier van de vijf geïnterviewden aan. Het werkveld zou graag zien dat er veel studenten met de geïntegreerde aanpak worden opgeleid. De activiteiten van het lectoraat sluiten goed aan bij de praktijk; er is echt een actuele vraag vanuit het werkveld, die het lectoraat oppakt, zo geven deze extern deskundigen aan.

Verder wordt er door drie geïnterviewden aangegeven dat het lectoraat verbredend werkt en netwerken teweeg brengt, wat ook positief is voor het werkveld.

Profilering naar werkveld

Bij het onderdeel profilering liggen de antwoorden van de geïnterviewden ver uit elkaar. Zo geeft één van de geïnterviewden aan dat het lectoraat zich goed profileert door middel van studentprojecten, het boekje met de lectorale rede en het in ontwikkeling zijnde leerboek 'Ecologische Economie'. Daartegenover staat dat twee geïnterviewden aangeven dat er te weinig geprofileerd wordt; zo zou het lectoraat haar resultaten beter bekend moeten maken via bijvoorbeeld sociale media (1), en zou de geïntegreerde aanpak binnen de opleiding beter geëtaleerd moeten worden (1). De overige twee geven aan dat bij de organisaties waar zij werken wel over het lectoraat wordt gesproken, maar dat zij niet weten hoe dat in het bredere werkveld is.

Sterke punten

Alle extern deskundigen zijn over het algemeen tevreden over het lectoraat. Ze geven aan dat het lectoraat sterke punten heeft, die grofweg zijn te verdelen in twee categorieën: 1. thema, 2. personen.

Ad 1. Onder de categorie 'thema' vallen opmerkingen over de geïntegreerde benadering van het lectoraat. Zo geven de geïnterviewden aan dat:

- de geïntegreerde thematiek zeer sterk is, de integratie hoog in het vaandel staat, de lectoren het conceptuele idee van integratie hebben omarmd, en ze de actualiteit hebben weten in te passen in hun werkzaamheden (3),
- integratie van de drie aspecten (ecologie, economie en cultuurhistorie/sociologie) het profiel is van de collega's van de toekomst en dat deze integratie dus niet eenmalig moet blijven, maar integraal in de opleiding moet komen (1),
- er een sterke combinatie tussen theorie en praktijk is ontstaan (1).

Ad. 2. Daarnaast worden de personen die de functie van lector vervullen als sterk beoordeeld. De geïnterviewden vinden bijvoorbeeld dat:

- de lectoren enthousiasme en energie uitstralen (1),
- ze zichtbaar en benaderbaar zijn (1),
- het drietal als eenheid optreedt en zo meer kunnen bestrijken (2),
- ze een goed netwerk hebben en deze ook bijhouden (1),
- ze elkaar serieus nemen en respectvol zijn naar elkaar toe (2),
- ze inhoudelijk goed op de hoogte zijn en actuele ontwikkelingen bijhouden (1), en
- ze een goede verbinding hebben met het onderwijs (1).

Zwakke punten

Alle extern deskundigen hebben ook zwakke punten van het lectoraat benoemd. De zwakke punten zijn grofweg in te delen in de volgende vijf categorieën: 1. aanwezigheid en profilering, 2. integratie, 3. onderwijs, 4. toekomst.

1. Er wordt door twee geïnterviewden aangegeven dat de lectoren te weinig tijd hebben om alles te realiseren en resultaten over het voetlicht te brengen in het netwerk dat is opgebouwd door het lectoraat. Het gevolg is de nog wat magere marketing van het lectoraat, waardoor uitkomsten van projecten onderbelicht blijven.
2. Als tweede categorie is de integratie van de drie onderdelen genoemd. Slechts één van de geïnterviewden geeft aan dat er weliswaar gesnuffeld is aan de drie pijlers, maar om deze volwaardig met elkaar te integreren is het lectoraat nog niet ver genoeg (1).
3. Onder de categorie onderwijs vallen de volgende zwakke punten: er is meer inbedding nodig binnen de opleiding, er is meer interne omarming gewenst d.w.z. alle neuzen moeten dezelfde kant op betreft integratie van de drie pijlers (1), veldwerk/excursies met realistische problematiek mogen meer terug komen in het onderwijs (1), en er zou meer onderzoek ingevoegd moeten worden in het HBO-onderwijs. Dit laatste punt heeft overigens niet louter en alleen betrekking op het lectoraat, maar is een algemeen verbeterpunt voor het HBO (1).
4. Als laatste categorie komt het toekomstperspectief aan bod. Twee van de geïnterviewden zijn kritisch over hoe het lectoraat naar de toekomst kijkt. Eén van de geïnterviewden geeft aan dat het bij het lectoraat ontbreekt aan vooruit denken, planning en aansturing. Welke doelen wil je aan het einde hebben bereikt, hoe kom je daar, welke planning hoort daarbij, etc. Hierdoor blijven er zaken liggen, en is het wat chaotisch. Zorg en aandacht hiervoor is nodig (1). Ook een ander benadrukt dat er naar de toekomst moet worden gekeken. Hoe laat je bijvoorbeeld de kennis en kunde van het lectoraat beklijven in het onderwijs? Hiertoe zouden duurzame samenwerkingen moeten ontstaan tussen het lectoraat, het werkveld en het onderwijs (1).

Kansen

Alle extern deskundigen hebben één of meerdere kansen benoemd voor het lectoraat. Het betreft: (a) extra zorg en aandacht voor marketing, profilering, aansturing en planning; hierdoor zorg je voor meer kwaliteit en uitstraling van het lectoraat (2), (b) toekomstplannen maken voor het lectoraat; hoe zorg je voor verlenging?, wat wil je nog bereiken? (1), (c) het meer laten landen van een geïntegreerde visie in het onderwijs en werkveld; de lectoren hebben een vliegwielfunctie vervuld, maar nu moeten ze meer gaan wortelen (1), (d) waarde van natuur en vermarkting ervan heeft nog ontwikkelingskansen in zich (1), (e) integratie van de drie pijlers verder ontwikkelen, die slag moet verder worden uitgediept (1), (f) leren van initiatieven in het land en hierdoor kennis opdoen van integratie (1), en (g) de onderzoekscomponent; onderzoek moet een prominentere plek krijgen in het HBO-onderwijs (1).

De drie onderdelen: economie, ecologie, cultuurhistorie/sociologie

De extern deskundigen antwoorden zeer divers op de vraag of de drie onderdelen (economie, ecologie, cultuurhistorie/sociologie) goed en evenveel vertegenwoordigd zijn. Antwoorden die werden gegeven, waren:

- a. op individueel projectniveau – waar één van de geïnterviewden bij betrokken was – zaten alle drie deze onderdelen verwerkt,
- b. er is minder grip op de sociologiekant,
- c. alle drie zijn wel vertegenwoordigd, maar het zijn wel losse onderdelen, de integratie is nog lastig,
- d. de eerste stappen voor een geïntegreerde visie zijn gezet, maar het eindpunt is nog niet bereikt, en
- e. in de lectorale rede waren de afzonderlijke presentaties van de lectoren niet speciaal op elkaar afgestemd, idealiter zou dit wel zo moeten zijn.

Wensen/aanvullingen

Vier extern deskundigen hebben aangegeven dat ze verdere aanvullingen en wensen hadden op het afgenomen interview. Dit zijn de volgende:

- Er moet meer zakelijk gedacht worden binnen het lectoraat. Kosten van projecten moeten gedeeld worden met opdrachtgevers uit de praktijk en niet alleen betaald worden door het lectoraat.
- Binnenkort wordt er een samenwerkingsovereenkomst getekend tussen Natuurmonumenten en Van Hall Larenstein. Dit is een mooi aangrijpingspunt om nog meer samen te werken. Er moet een robuuste en duurzame samenwerking ontstaan tussen het werkveld en Van Hall Larenstein, en niet steeds losse stukken.
- Vanwege de doorlooptijd van het lectoraat is het nu wenselijk om goed te kijken naar wat er blijvend gaat doorwerken in het curriculum. Het integratieaspect is erg belangrijk en deze studenten/afgestudeerden zoekt Natuurmonumenten.
- Wat willen de lectoren dat hun erfenis zou moeten zijn? Wat willen ze dat er echt staat? Een stip aan de horizon zetten en daar naar toe werken is het advies. Dit kan je dan goed concreet maken en invullen, bijvoorbeeld via een lespakket, of veldwerk excursies, etc.
- De successen van het lectoraat mogen breder uitgemeten worden. Het viert hiervan is een belangrijke verbinding met o.a. het werkveld. Er moet nagedacht worden over hoe je die successen uitmeet, bijvoorbeeld via Twitter, foto's etc.
- Verkoop het lectoraat goed intern, dit is noodzakelijk voor het voortbestaan! De onderzoekscomponent moet zichtbaarder worden, je moet verder kunnen komen dan alleen het onderwijs aanpassen.

B7.3 Studenten

In deze paragraaf worden de gehouden interviews met studenten en alumni op hoofdlijnen samengevat. Het betrof interviews met zes studenten en één alumnus. Van de zes studenten studeren er vier aan de voltijdopleiding en twee aan de deeltijdopleiding. Hiervan zijn er drie derdejaars student en drie vierdejaars. De resultaten van alle studenten en de ondervraagde alumnus zijn in deze analyse bij elkaar gevoegd.

Activiteiten en projecten

De geïnterviewden kunnen allemaal activiteiten en projecten benoemen van het lectoraat. Vijf van de zeven geïnterviewden beschreven de Masterclass bij het ministerie van Economische Zaken dat in februari 2013 heeft plaatsgevonden. De Masterclass duurde een week en is zeer positief ontvangen bij studenten. Het wordt omschreven als een zeer leerzame en goed georganiseerde week die voor herhaling en uitbreiding vatbaar is. Drie geïnterviewden gaven aan dat ze congressen gevolgd hadden en voorbij hebben zien komen, zoals het congres Ecologie & Economie, Natuurbeleid anno 2012 en de lectorale rede. Zij gaven aan dat deze congressen nuttige activiteiten zijn waarbij uitwisseling plaatsvindt tussen studenten, docenten en het werkveld. Twee ondervraagden gaven aan dat ze mee hebben gewerkt aan de projecten in de Liemers en Montferland in samenwerking met het lectoraat en Natuurmonumenten. Deze twee studenten vonden de projecten belangrijk, voornamelijk omdat ze realistisch zijn en de resultaten ook echt worden uitgevoerd. Wel gaf een van de twee studenten aan dat vanwege het pilotkarakter nog niet alles vooraf duidelijk was en daardoor soms wat chaotisch verliep. Twee ondervraagden gaven tevens aan dat ze begeleid zijn bij projecten en afstuderen door een van de lectoren. Daarbij wordt aangegeven dat de lectoren dit goed doen, ze hebben veel inhoudelijke kennis, maar ook kennis van het werkveld en recente ontwikkelingen. Daarnaast gaven de studenten aan dat er voldoende mogelijkheid was tot vragen stellen en kregen ze voldoende aandacht. Andere activiteiten werden één keer genoemd: lector als beoordelaar bij een onderwijsthema, de lectoren geven colleges in

het reguliere onderwijs aan studenten, en de samenwerking met lectoren en Joop Schaminée bij het schrijven van een boek.

Bijdrage onderwijs

Gekeken naar bovenstaande activiteiten wordt vooral bij de Masterclass aangegeven dat dit een zeer grote bijdrage levert aan het onderwijs dat gevolgd wordt door studenten (5). Ook de congressen worden genoemd als zinvolle aanvulling op het onderwijs (3).

Profilering naar studenten

Alle geïnterviewden geven aan dat ze wel eens gehoord hebben van het lectoraat, maar verder niet weten wie het zijn of wat ze doen. Ook geven de studenten aan dat nu ze met het lectoraat in aanraking gekomen zijn, ze dit ook eerder in de opleiding hadden gewild. Zes van de geïnterviewden geven aan dat de lectoren hun profilering zouden kunnen verbeteren door bijvoorbeeld in ieder jaar een college of presentatie te geven over wat het lectoraat inhoudt, wat ze doen en wat ze kunnen betekenen voor studenten. Zo krijgt het lectoraat een gezicht.

Sterke punten

Alle geïnterviewden hebben een of meerdere sterke punten van het lectoraat kunnen noemen. De sterke punten zijn grofweg te verdelen in de volgende categorieën: 1. thema, 2. personen, 3. activiteiten.

1. Onder de categorie thema vallen de opmerkingen over het geïntegreerde aspect van het lectoraat. Zo geven twee studenten aan dat de thematiek van het lectoraat een sterk punt is, ze zoeken verbinding en zijn daarnaast ook ondernemend bezig.
2. Daarnaast worden de personen die de functie van lector vervullen als sterk beoordeeld. De betrokkenheid van de lectoren worden genoemd (1), alsmede de inhoudelijke kennis van de lectoren (1). Ook worden de connecties die de lectoren hebben met het werkveld, hun netwerk, door twee studenten als een sterk punt genoemd.
3. Als sterke activiteit worden de Masterclass (1) en de congressen (1) genoemd.

Zwakke punten

Zes van de zeven geïnterviewden hebben één of meerdere zwakke punten aangegeven. De zwakke punten zijn grofweg in te delen in de volgende twee categorieën: 1. profilering/communicatie, 2. niveau.

1. Onder de categorie profilering en communicatie vallen de volgende zwakke punten: (a) de profilering van het lectoraat naar studenten toe is onvoldoende. Ze zijn nu vrijwel onbekend, en onbekend is onbemind (5), (b) de communicatie tijdens een onderzoeksproject met Natuurmonumenten (NM) verdient verbetering. Dit geldt ook voor Natuurmonumenten zelf als aandachtspunt.
2. Als tweede categorie kwam het niveau van de lectoren naar boven. Eén student geeft aan dat één van de lectoren op een wetenschappelijk niveau zit en zijn kennis praktischer en concreter mag maken voor de gemiddelde HBO-student.

Kansen

Alle studenten hebben één of meerdere kansen benoemd voor het lectoraat. Er zijn acht kansen genoemd waarbij de eerste kans drie keer genoemd wordt en de overige kansen allemaal maar één keer. Het betreft: (a) de masterclass uitbreiden en/of vaker organiseren (3), (b) bij het thema Landschapsontwikkelingsplan zouden de lectoren meer kunnen doen, (c) de lectoren zouden een minor Geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer kunnen opzetten, (d) de lectoren zouden extra lessen kunnen aanbieden tijdens de majors, (e) het onderwerp van het lectoraat is de toekomst van natuurbeheer en hier vloeien vanzelf kansen uit, (f) het lectoraat kan de schakel zijn tussen het werkveld en het onderwijs, (g) profilering door

veldprojecten en onderzoeken, (h) de lectoren zouden aandacht kunnen schenken aan hoe je een boodschap over brengt, bijvoorbeeld communicatievaardigheden en participatie.

De onderdelen: economie, ecologie, cultuurhistorie/sociologie

Terwijl docenten en het werkveld de vraag is voorgelegd of de onderdelen 'economie', 'ecologie' en 'cultuurhistorie/sociologie', voldoende en evenwichtig zijn vertegenwoordigd in de werkzaamheden en activiteiten van het lectoraat, is aan de studenten gevraagd of deze drie onderdelen afdoende in de opleiding naar voren komen. De antwoorden van de studenten op deze vraag zijn zeer uiteenlopend en divers. Zo geven vier studenten aan dat het sociologie aspect (participatie en communicatie) te weinig in de opleiding naar voren komt. Drie studenten geven aan dat economie te weinig naar voren komt, er wordt dan vooral verwezen naar kennis en ervaringen over ondernemerschap, en weinig over bijvoorbeeld subsidies. Twee studenten geven aan dat het ecologische aspect goed vertegenwoordigd is in de opleiding. De overige opmerkingen worden één keer genoemd: (a) economie is goed vertegenwoordigd, (b) de sociale kant komt terug in een aparte minor, (c) geen integratie tegen gekomen in de opleiding, en (d) alle drie de pijlers zijn evenwichtig teruggekomen in de opleiding.

Wensen/aanvullingen

Alle geïnterviewden tezamen hebben veertien wensen of aanvullingen gedaan voor de opleiding Bos en Natuurbeheer, waarbij het lectoraat een rol zou kunnen spelen. Dit zijn de volgende:

- Het vervullen van een verbindingsrol tussen de opleiding en de actuele ontwikkelingen in het werkveld,
- Het is lastig inschatten of Derk Jan Stobbelaar iets doet vanuit zijn rol als docent of zijn rol als lector, duidelijkheid hierover is gewenst,
- Als er belang wordt gehecht aan het lectoraat zouden ze ook een project moeten toevoegen bij de deeltijd studenten met deze visie, of meer op de voorgrond treden,
- De vaktechnische scriptie komt niet overeen met wat de opdrachtgever wilt. Wellicht kan het lectoraat daar naar kijken,
- Excursies toevoegen voor ervaring en beeldvorming met mensen uit het werkveld, docenten en studenten,
- Ondernemen in het groen mag meer naar voren komen, bijvoorbeeld Rewilding Europe colleges,
- Presentatietechnieken van Lubbert Hakvoort zouden standaard in het programma mogen,
- Draai vooral projecten als het Liemers project. Het heeft een meerwaarde voor de maatschappij. Het belang van dit soort projecten is aangetoond en er is vraag naar,
- Bij de deeltijdstudenten zou ook aandacht geschonken mogen worden aan groepsdynamica, dit zit nu onvoldoende in het programma,
- Er is veel verschil in niveau tussen docenten. Dit is soms vakkennis, maar veelal didactiek. Voor een aantal docenten zou bijscholing in die richting gewenst zijn,
- Vermarkting van bos/natuur zou al eerder aan bod mogen komen,
- Het communicatieaspect moet meegenomen worden in de opleiding,
- Interactieve colleges hebben de voorkeur boven hoorcolleges,
- De Masterclass zou vaker georganiseerd mogen worden, het heeft een duidelijke meerwaarde voor geïnteresseerde studenten.

Hogeschool

**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Leeuwarden

Agora 1

Telefoon (058) 284 61 00

Velp

Larensteinselaan 26a

Telefoon (026) 369 56 95

Wageningen

Droevendaalsesteeg 2

Telefoon (0317) 48 26 30

info@vanhall-larenstein.nl

www.vanhall-larenstein.nl